Politikai
röpiratok.

196.

196
1819

JÖVENDŐNK

A VÁM ÉS BANK

SZERVEZÉSE SZERINT.

Ára 70 kr. o. é.

3.

BUDAPEST. 1877.
Budapest, 1877. Tettey Nándor és társa.

JÖVENDŐNK

A VÁM ÉS BANK

SZERVEZÉSE SZERINT.

A „Máramaros"
felintetes szerkesztőségének
Máramaros szigetem
szives szerintetés végett
tisztelettel
a szerzőtek

BUDAPEST. 1877.
NYOMATOTT KOCSI SÁNDORNÁL,
Országut, 39. szám.

bibl. Szentkeresztes

Dr BALLAGI GÉZA.

Jövendönk a vám és bank

szervezése szerint.

A vám és bank ügyének szervezése a mi társadalmunkat fenekéig fogja átjárni következményeivel. S következményeinek egész odáig, — a legfenékig oly hatalma lesz, hogy annak minden betük és számazkodások — csak lekicsinyitett vázai.

Irtózat elnézni azt a megdermedt közönyösséget, melylyel országnnk lakosságának s itt a felszinen közéletünk embereinek legnagyobb része e kérdéssel szemben viselkedik, — midőn e társadalom-testnek mint egy embernek kellene fölkelnie. Hiszen nem a fegyver hegyére vetett vagyon, nyugalom, élet, boldogság koczkázatja kell hozzá, csak egy tiltakozó hang — a lételért. Ausztriának a kérdés vásári kérdés, megnyerni vagy elveszteni évi bevételeiben egy igazságtalan tételt, — s mert összetartó vásári fukarsággal elzsarolhatják az alkuban ettől az országtól, — annak a kufár népnek összes millióiból nem hallatszik egy hang, mely lelkiismeretére érezni tudna, mely e forintok kérdésében engedne — annak a népnek, mely elvakult nagylelküségével alkotmányának szervezésében, nem érte be a népképviselet és kormányzati felelősség mindenható biztositékaival, — lángra lobbant velejü vezéreivel szabadságot követelt nekik, egy történelem folyamán át szipoló ellenségeinek s nyakába szakasztotta nagyrészben ezzel a forradalmat, „a 20 évet“ és a közös ügyeket, — ahelyett hogy meghatározta volna önterületére törekvéseit s rávárva az idő érlelő hatalmára — a monarchiának egyetlen alkotmányos tényező elemévé emelte volna önmagát, melyet egyedül a fejedelem

vétója szabályoz, — de az is belül a királyi eskü — az alkotmány sérthetetlenségén.

De hagyjuk a multra a „nagy idai“ alliteratios verses históriát, melynek minden sora azon kezdődik hogy „ha“ —, meg „ha“ —,

hagyjuk a jövőre az „ágasfejés“-ről meg az osztrák néphálóról való méláskodást.

Hanem az nagy meggondolásra méltó mégis, hogy ez a nép velünk szemben, egy vásári, egy kupecz kérdésben, mely azonban mindet egyenlően érdekli, egy ellenhang nélkül való egységgel egyet követel; — parlamentje a legszigorubb utasitásokra szoritja kormányát s egy íznyit nem enged a kérdésben még annak sem a tárgyalásokban s az a kormány nyomatva érzi magát annyira, hogy a bizalom követelés önérzetéről leteszen és megy leczkére mindennap pártjai, clubbjai, bizottságai elé, hogy mit végzett s mit remélhet — s a tényeket mikről referál, ellenőrzik milliók. Mi? Boldogságos boldog ország közvéleménye s parlamentje. Ez kitörüli az ülésszak ország-világ hallatára bevallott „unalmától“ szemét, s mint a bundáján nyujtózó pásztor a Pestről tévedt vándortól — megkérdi ministereitől: hogy áll a világ odafenn? Ez felel ugy mint a politicus csizmadia vándorlólegény korában felelt volna. Mi pedig állunk, de nem is bámulunk — hiszen mindet tudtuk mi ezt előre. Esik az eső, „hagyjuk esni“ hát ebben is ugy.

Uraim! lelkiismeretes kormánypárt, nem borzadtok el attól a sivatag hallgatástól, mely utjaitokon környez, — ettől a kimerült dermeteg országtól, mely igy hallgat tetteitek láttára? Egy hadsereg megborzad attól, mikor ily nagy utak után csak egy-egy sas vijjogása kiséri — de a nép se nem üdvözli se nem támadja utjában. Azok tudják, hogy utánok az éhség, a pusztulás hömpölyög mintegy vizáradat, megálltukban vagy visszatértükben őket magokat nyelve el.

Nagy itt a pusztulás. Nem a parlagság — hol milliomok boldogságától kitarúlva áll a föld, — ennél is nagyobb itt a pusztulásnak folytonos, rohamos, irtózatos folyamatja.

Hagyjátok Uraim a tagadást. Népámitó, világbolonditó az, a ki ezt tagadja még. Nem beszélek én kisbirtokosságunknak, e minden cultur társadalmak, minden cultur néprétegénél drágább, nemesebb társadalmi osztálynak napszámossá lenyomorult ezreiről, s a „feje alól adóba elszedett vánkosokról“, sem onnan kezdve fel a czifra putz-kereskedések drága üvegtábláira raggatott „végeladás“ hirdető szél-rángatta papiros rongyokról s a méltóságos körutakon végig gémberedő csorba palotasorok bezárt boltjairól; sem a törvény hasadékain át a munkálkodó nép vérét munkátlanul szipoló parasíták — a társadalmi tetvek száz meg száz ezreiről, — mely Oroszországból, Galicziából, Romániából éhhalálra váltan szakad e nyomorult nép nyakára; 4—5 év neki, mely alatt csak a szeme jár százfelé s fut örökké a hol gazdagabb vért szipolhat, ott meglapul s ismét fut jobb helyre tovább — s ez idő alatt mind „tőke ur.“ Ki tud mentő törvényt vetni a lelketlen aljas kapzsiság — s az ügyefogyatkozott tudatlanság közé? Ki fog az elvetemedett sebbe szaporult férgek elibe határt szabni, hogy az élő hust, a társadalom élő testét ne falják tovább? Olyan pusztulás ez, hogy az áldás csapássá változik itt: törvénykezés modern európai lábra szerkesztve, — ne bolonditsuk a világot uraim, hisz nem jogbátorság őre az egy tizedrészben sem, nincs azelőtt jogper egy tizedrész sem, „adós — fizess“ per annak 90 századrésze, a mit ezek folytatnak. Intézmény európai lábra magunktól szerkesztve, hogy a modern jogeszmék szabatossága mellett kiliczitáltassuk ezt a népet ebből az országból, azért küzdött itt ezer évig. Intézmény e társadalmi tetvek számára, hogy a mikor ez a nyomorult test „nem adja“ már, ez a törvénykezés hüvelykével szoritsa, nyomja szájába e társadalom-testnek vérét.

De nem beszélek én erről, mert nem szúrja ez kifelé a szemét ennek a központi tényleges hatalom kisebb és nagyobb urainak. A legnagyobb része oda messze mélyen van le a Rézig, meg a Rézen tul — ki tudná hol? — S ha nem tagadhatnák, ugy előttük volna már, akkor is eldugnák előle fejöket, mint a strucz a vihar elől.

Nem beszélek én ezekről. Nem is e faj természetéhez való az, hogy kiálljon a világ elébe s mutogassa sebét, rongyát, beszélje, sirja panaszát. Akkor jár ez a világ szine előtt, mikor érőt — érő erőt érez magába s oda áll helyére, melyet neki az idő szava, szüksége kijelel. Ha baja van, elmegy vele — magába komorultan, baját szégyenelve, lopva, kietlen magányok otthontalan otthonjába, mint a vad mikor sebezve van. Annyit mondok én itt egyszerü de határjelölő szavakkal, hogy ez a társadalom meg van romolva legfenekétől a legfelső rétegekig.

Tagadja valaki? Ne tagadja. Hallgasson. Czáfolatul én nem fogok beszélni arról a legnagyobb pauperismusról, mely társadalmunk szellemén, embereink lelkén rág, — mert egy irányos, ép lélek egy élet hosszán teremt magának, ivadékának tőkét vagyonában, helyheztetésében, nevében, szellemi képződése irányában sat. ezer előnyökben, de ha a lélek épsége, irányos, igaz képződése hiányzik, — megszünt környezetében hóditani — s az élet, mely megállapodást nem tür testében, oszlasztja, porlasztja tőle el — meghóditott tömegét is apránként de kérlelhetetlenül — vissza semmivé. Ez mindenütt jelenvaló, de mégsem olyan szembökő bizonysága a pauperizmusnak, a társadalom egyetemes lenyomorultságának.

Szólanék én ily szembökő bizonyságokról, szólanék az anyagi pauperismusnak a társadalom fensőbb, legjobb rétegeiben gyilkoló, az emberek, a legjobbak közül valók vérét, velejét szipoló pusztitásairól — nevek nevezésével, — de irtózatos bizonyitás az, mikor a felhivott tanuk vallomásaiban nem csak álszégyenük, hanem az a fájdalom tagadó s a jövő felett ajangó, rebegő reményeikkel és velőket őrlő kétségeikkel táplált nemes büszkeségük: lelkeik önérző értéke lenne elégetve. Egyezzünk meg a valóság megösmerésében az idő e martyrjainak rosgatag lábainál, a helyett, hogy a vitával őket és az Istent bántanánk, a ki a legnagyobb nyomorban van legközelebb. S ha valakinek nyelve vagy tolla viszket az ellenmondásra, vessen először egy pillanatot közéletünk azon jelenségére, hogy országgyülésünkbe — nem a szakirányok

buvárlatába mélyedt „nemesen szegény“ nagy elméket, hanem a vagyoni s egyéb előnyök urait hordja a nép. Azután járjon utána, hogy itt, magában a parlamentben, a társadalom szinejavából ide válamodott embereink között, magából ezeknek székjából, vezérlettel irányzó éli férfiaiból vannak — aránylag sokan, a kiket ezelőtt százezer érők urainak ismert a legjobb ismerő, s vezérlő irányzó éli emberekül tiszteli ma is mindenki — és azokat az elméket a lehetetlenségekkel küzdő anyagi aggodalom görcse szoritja most. Vannak köztük a kik odajutottak, a hol ezelőtt egy-egy éjszakáról éjszakára dorbézoló tékozló volt, — hogy a legutolsó uzsorás nevére szóló 2—3 ezer frtos összegü váltókért pereltetnek, a mi azt teszi, hogy a váltó „rendezésére“ se pénz, se „hitel“ nincs ily összegeknél. — Ott a törvény, hogy a képviselői napidij lefoglalása, mandatum megszünése. — Az uzsorás ügyvédje csak ebben bizik még. Elmegy az adósok ügyvédje, de meghatalmazása nincs; a másik nem fogadja el megbizottnak, ez viszi bíróról bíróra, azok a hitelezőnek adnak igazat, — visszamennek, akkor ez kihuzza zsebéből a meghatalmazást — aláirva, de tanu nincs rajta, ezen uj veszekvés, birójárás, — következik a hivatalzárás és nincs semmi eredmény. Holnapig egy lehelletvételnyi szünet — ez volt a czél, aztán elmulik az irtózatos vonaglás, — hogy lett az kifizetve, az Isten tudja azt csak, az a veséket és velőket vizsgáló. — Oh Uraim! ha kérdezhetném tőletek, mernétek-e szivetekre tett kézzel halálra itélni a balazséri embert, a ki családja, — faluja vesztén elmogorúlva, — meggyilkolta az uzsorást?

Irtózatos világ az, mikor az igazságtalanság igazság.

Ne vádoljatok engem ennyi szóért, hogy bottal verem a legnemesebb nyomort. Nem teszem én, alávaló, a ki bántja őket gondolattal is. De annyira tagadják már nyilvánosan e társadalomnak felülről fenékig foglaló rothadását, hogy ujjal kellett mutatnom — nem az emberekre, hanem a társadalom arczulatjának legszebb részén kivetődött sebje szájára, szája mélységére. Ez emberek — s mind a kik hozzájuk hasonlók: az idő martyrjai, s a martyrokban az Isten, az igazság jelenik meg mindannyiszor, mint a ke-

resztyén hit-tudalom első martyrját a sinai csipkebokrot hamvasztó láng oszlopában. Minden ellenkező utógondolatnak, mely rájuk vonatkozó — legyen a neve: aljasság. Hanem ide s tova ott vagyunk, hogy ez egész ország egy ily égő csipkebokor már. Én csak a kigyult lángokra vetettem szemet, mint az ős székely hadak őrváraik vésztüzeire, — melyet itt lenn ezeren látunk, de odafenn nem lehet tudni: szemet hunynak-e vagy vakok reá. A pauperismus, a szellemi és az anyagi lenyomorultság harapódzott el e társadalom testében — és ugy, hogy a hol egyik jelen nincs, ott ütközik már a másik elő. Olyan mint a koldus ruházat — rongyaiban, hogy a hol be van takarva, az a testrész beteg, a hol még egészséges, ott mezítelen.

Ebben különbözik a mi pauperismusunk a nagy nyugati társadalmak seprejében jelentkező pauperismustól. Ott a szellemi és anyagi szegénység egyaránt fenékre száll, mint a fa lehullott galyja lombja, de a testtömeg virágzólag él. Nálunk a virágzó hegyágak asznak kifelé — s a mi él, annak se gyümölcse se virága nincs. Tenyészik lenn némi tőrölsarjadt de fattyuhajtás valami idétlen virágzattal — s fenn az élősdi fagyöngy.

Mert ott az érlelődő forrongásban élő társadalom a kihasznált salakot veti alulra, de itt az ipari fejlődésnek, a munka tökéletesedésének teljessége még meg se indúlt, mely pedig egyedül képes kiégetni a társadalom nép-eleméből a vér, a velő szeszszét — mikor az ott marad anyagilag, szellemileg társadalmi sepredékül. Itt a különbség a nyugati nagy társadalmak proletárjai, és a mi csikósaink, gulyásaink, — meg azoknak gazdag és nagymiveltségü polgárai, — nemes nagyerkölcsü szellemi s vagyoni aristokratái és politikai férfiai — s a mi „időmartyrjaink“ és vagyonába bebábuzott, de szellemének vagy mivelődésében megcsökönyült, vagy nemes erkölcsi épségében megromlott, vagyonilag még ép osztályaink között.

A kivétel olyan minden szabályhoz, mint az árnyék minden valósághoz. Nincs egymás nélkül — ebben a világban legalább, a hol egy a világosság s az igazság. Hanem a szabály az, hogy

mennél jobban be van takarva e társadalomnak valamely tagja, annál betegebb az s a mi egészséges, az mezítelen.

Ezt a megfenekletten rothadó társadalmat: azokkal a nemzetgazdasági kiszabott tételekkel, a pénzügyi, az ipari, a kereskedelmi, a hitelválság tanaival, — valamint az ecsedi láp posványának terjedelmét és mélységét: egy zsebből kihuzva nyitogatott „zollstock"-al — meg nem méritek soha.

Mert valóban egyforma: a föld sebje ez — mind a kettő.

Volnánk mi is egyenlők a nyugati társadalmakkal iparunk fejlettségében, melynek fogalma nem a szabó, varga, órás, lakatos stb. mesterségekben hanem az összes társadalmi munka szervültségében áll, — hogy a természet nagy kincsbányájában, melyet országunk annyit emlegetett gazdagságául, — de csak hülye rábámulással — egy utolsó porszem, egy ásványdarab, egy csepp földolaj, egy csepp viz ne volna heverőben, hanem mind e nép munkája alatt erjedne, forrana, izzanék, — hogy a mi egyszer kezére került, abból soha egy porszemnyi se kerülne más keze alá, hanem ez vinné fel azt a legnagyobb tökéletességre s csak az anyagnak tovább finomithatlan lényegét adja tovább, melyben az anyag a rajta levő munkához, az alak s kidolgozásadta értékhez oly arányban áll, mint egy emberi holttest az élő emberhez — ennek lelkéhez, midőn az anyag megszellemesül — benne lélek, az érték lelke, sőt formájában az emberi szellem isteni volta tükröződik: midőn a készitményen a styl saját nemzeti formáju nemes szépsége megjelenve ragyog elő, mint egy új világnak hajnala, — akkor elhozhatjátok uraim ovatosan hasonlitó használatra az ilyen fejlettségü társadalmaknak nemzetgazdasági mértékeit, — ha a hitel, a vagyon, vagy a pénz forgalmi utjában akadály — s ezzel itt torlódás, tul rajta lazultság támad elő.

De mikor ez a társadalom kebele, benső nagy öble oly sivár, oly parlag a munka tökéletesitését tekintve, hogy ez egész ország területéből nem tesz 20 □ mértföldet az a terület, a melyen egy arasznyinál mélyebbre hatolt volna azon egy ezer éves történelmi

munka, mely ma tőke értékkel bir, a többit kaparja dűlyedő szemmel, veti bele legnagyobb áruczikkünket a buzát, melyet vetett oda az a homlokán is szőrös legelső elődünk, a ki a tenger vizének innen lefutása után először meglakott itt ezen árva — valóban árva földön. Ne tekintsük a nagy jövőt: a talaj kimerülésének, a föld kiehültének, kiehülve kihaltának kérlelhetlen nagy törvényét — én jelenfi erre rövidlátó vagyok. Hanem a jelent s a legközelebbi multat vegyük egy átfigyelő egyetemes tekintet alá.

Ha a társadalmunk parlagsága mellett élvező igényünk se volna, hanem — mint a nem messze múltakban — megvénhednénk a legénykorunkban ránkszabott abaköntösben, a többit megszövikfonják a háznál, vagy a legfinomabbját felső megyéinkben, egy csalmát meg esztendőn át egyszer veszünk a debreczenyi vagy veszprémi szücsnél, — de azok a fantasta, rövid elméjü „hajrá civilisatoraink", bizonyos közéleti renegátjaink, meg az időnek haszontalan törpe szelleme oda hajszolták már ezt a társadalmat a minden áron civilisálással, hogy eszét vesztve gunyolja a mi fajtájabeli régi egyszerűség. A civilisatio czime alatt fel lett lovalva az uraskodó hetykeség, enfaját utáló különködés. Civilisált viseletbe bujt e czifra nyomoruságában nyavalygó társadalom annyira, hogy envilágát nem nézi senki, a fensőkről, a fensők utján áromló idegenségről nyalja izlés mintáját mind, s a népviselet eredeti szüzességét megbecstelenitette már annyira, hogy a legalsó osztályok népe sok helyt az utolsó szálig idegen készitményü vásznat, szövetet visel már s idegen szabás szerint. Hát a városi a bugyogós férfi és kalapos női elem millióinak ruházatja? Csak 20 frtot vegyünk, a mennyit egy napszámba járó férfi vagy leány elfizet külföldi szövetért személyenkint egy évre, 15 milliomod magunknak 300 millió évi kiadása az külföldre, mely soha nem jön vissza, 30 millió köböl buza ára az 10 frtjával s ha 50 köböl buza évi termésből megél egy gazda öttagu családjával, 3 millió embert tartunk mi csak ruházatunkból ott a külföldön, kifizetve annak adóját, kenyerét, ruháját, mindenét. Hát a többi temérdek czikke az életnek, a mire szükség van?

Hanem tele vagyunk mi a mi civilisatiónknak sok átka között azokkal a nyugoteurópai társadalmak szemléletébe szédült nemzetgazdász politikusokkal, kiknek ismerete Budapesttől Amsterdamig terjed, de Budapesttől nem voltak tovább, mint a Zugligetbe vizet rágni, meg Gödöllőre levegőt szagolni Vasárnap délután. És ezek lemosolyogják a védvámosok alsó fajta tudákos embereit, mert ezek olvastak 3 könyvet s egybe beleveszett az eszük, mint a légy a pókhálóba. „Korszellem, vasutak, távirda, civilisatio és szabad kereskedelem, ezek egymást karöltve támogató testvérek" — ugymondják ők azt fenkölt tudós önérzetükkel. Nem lehet azt eltagadni, hogy a fejlődés egy bizonyos tökéletessége mellett előbbutóbb a szabad kereskedelem elvének kell megtestesülni, hanem e szónak valóságos és tökéletes fogalma szerint, midőn az nem egyéb, mint a fejlettség tökéletjének szinvonalán egyesült társadalmak munkaversenyének mérlege. Szabad kereskedelem, mely többé nem szipol ki természetadta ős erőiből országokat, mert a fejlettségnek egy szinvonalra jutott tökéletje mellett a mai nap egy idehibbanását a versenyző milliók ennek láttára a holnapi nap egy odahibbanásával egyenlitik s a szabad kereskedelem nem a mesék boszorkánya, mely a gyenge társadalmak nyers anyag kincseit, mint az elfogott kisdedek vérét kiszipolja, hogy belőle idegen nagyságoknak csináljon szépitőszert — megannyi élet árán, hanem egy mérleg a világ felett, egy uj, örök Isten, a Munka istene kezében, ki nem öli meg a mérleg egy hibbanásáért a gyengét, hanem figyelmezteti vele és az versenyre veti rá — szunnyadó erőit és törekszik minden a közboldogság felé.

Számitsák azok, kik a társadalmi eszmék csillagjárását számitgatják, hogy a közlekedési eszközök jelen tökélete s a népnevelés tökéletesitése mellett — valjon eljön-e — és mikor az ilyen idő.

Hanem mig lesz gyönge társadalom, addig annak minden világverseny és igazság ellenében — a saját ipara olyan lesz, mint az édesanyának saját gyermeke. S épen ez édesanyára mondja Európa egyik első társadalom bölcsésze, b. Eötvös, épen a társa-

dalmi cultur czélokra vonatkozva, hogy „legjobb esetben bolondnak neveznők, ha saját gyermeke helyett bármi okból a másét nevelné fel.“ Ezekkel a társadalmakkal szemben a szabad kereskedelem nem a munkaverseny mérlege, hanem egy nemzetközi kóborló sensal, az együgyü fejletlenség kezéből kicsalva jövendőjének életanyagát.

Ha ettől nem lehet az álladalomnak védeni a vámmal a saját gyönge, fejletlen munkaszer-ü társadalmát, hogy lehet védeni tagjait, az embereket kiskoruságukban való adósságoktól, lekötelezésektől, mért nem ereszti szabad verseny alá azokat is a maguk fejletlenségével? Mért óvja a szabad kereskedelem — pártoló saját gyermekét — az önhasznát leső csábítások szabad versenyétől? Mért engedik meg minden családnak, hogy az álladalmi egyetemes óltalom alatt — nevelje mindenik saját gyermekét — minden lelki és anyagi javaik oda adó áldozatával — ha siket, ha vak, ha bármi nyomorult az a gyermek? Erkölcsi és természeti nagy törvényekből. Mert mind egy-egy külön rendeltetést tölt az be igaz fejlettségével. Képes-e a nemzetgazdaság e természeti és erkölcsi törvényeket elfogadni s magát a társadalom összes anyagi és eszmei elemeivel egybehangzó szerületül megalkotni. Ha képes reá: a fejletlenséget istápoló védvámot követelnie kell. Ha nem képes ide emelkedni, nem tudomány, mert elve s az eszmei rendszerbe fogamzott élete nincs; nem több üzlettannál, melynek a védvámot elhatározó alapelvekhez semmí szava nincs.

És itt beszélnek bizonyos tudósok szabad kereskedelemről, e társadalomban, a hol az őstermelés annyira se tudott menni, hogy a barommal helyettesitse legnagyobb kiviteli czikkét, a tiszta szemet. És azon a fejenkint 4 köböl buzán kivül, a mit egy-egy ember évente legfeljebb elfogyaszt, a többi szükségének $^{80}/_{100}$-ad részét külföldi iparczikkel fedezi. Csupán a szabad kereskedelem mellett szét kell porlani ez országnak semmivé, ma midőn minden ország ereje munkája tökéletességével egy. És azon szorult tényezők között, a mik környezik és lesik gyöngültét, hogy eltiporják lételét, sem-

mivé lesz porlasztva egy évtized alatt okvetlenül a tudomány keletes eszméi szerint — mint a hogy semmivé lett egy nagy részében kisbirtokosságunk — a régi angol „gentry"-nek egyetlen nemes párja.

Mert ha a multak szervezetlen, de mégis egységes és a rendi szerkezetben egybefüzött társadalma egy család volt, ma — és a modern eszmék szerint szervülő társadalom, melyben nincs többé kiváltságos osztály: az ur családtagjai a szolgákkal szemben, — hanem az egyetemes munkára, versenyre indult elemek organicus egységre vált egységes teste, — ma a társadalom olyan mint egy emberi organismus, magában befejezett egész, mely maga képes feldolgozni minden anyagot ugy, a hogy szüksége van reá. A hol ez nem igy van, ott nincs gyarapuló élete a társadalomnak, — az teng, annak veszni kell. — Társadalmat, munkaszervületet, egy világot kell itt szervezni, a minek összes anyaga megvan itt, — csak a nemzettől a lételkövetelés fennkölt, nagy, önérző hangja s vezéreiben a társadalom, a munkaszervezés nagy képességei kellenek hozzá, melynek első alkotványa kell hogy legyen egy parancsszó: hogy e társadalmat mint életre szerkenő egyéniséget meghatárolja, a munkának és anyagnak benső, önálló forgalmát, fejlődését egy saját mederbe, határulatba vegye, s azután hogy a lekötött munkaerőt phisicai s jogi utján, az anyagot pénzügyi s közlekedési eszközeivel — az életfejlesztő, a szerv- és táplálatkészitő munkára inditsa; hogy kimondja parancsszavát: ám czifrálkodjon, fényelegjen ez a társadalom, de maga készitse mindenét, a miben fényeleg, — pazaroljon fényüzésével a gazdagság, de e társadalom fenékrétegét s abból is azt, a melyik legjobban dolgozik, azt gazdagitsa pazarlásával. — Vagy legyen élete szegényes, egyszerü, de eltünik egyszersmind a fény hiusága s a szegénység szégyene, mely most milliomok lelkét rágja rozsda módjára. Eltünteti nem az, hogy a gazdagság, nagyság szükségét vagy szeszélyét erényül hazudva — s még azzal is nyomoruan kaczérkodva leszáll a társadalom fenékrétegeihez egész külső valóságában, de az idegen fény után sinylő satnya lélekkel, — sem az, hogy az alsóbb

osztályok a vagyon, fény e czifra rámázatos tükrében önmagukat látva meg, mindegyik egy-egy nagy urnak képzeli magát — heverve hiúságában, melyet nem is önmaga, hanem amazoknak legutolsó fajta kaczérsága elégitett ki. De az általános emberi természet miatt van az. Mert az ember haladni vágyik. Ha a lényegben czélt ér, issza az örökké szomjas büszkeség, e nemes indulat — annak önérzetét. Ha ebben visszacsökkent büszkesége czéljától, szégyenli magát s a hiú valóságra hazug leplet húz: a látszatot — idegen szemek és saját szégyene ellenzőjéül. Adjatok életszint, egészséget, erkölcsöt s a közönség munkásainak nagy sikert és ezekben folytonos haladást: eltünik a festő- s illatszer, etiquette, czimkórság s velök a meztelen rutság, aljasság s a sikeretlen munka szégyene. Adjatok társadalmi gyarapúlatot, vagyoni haladást, midőn az ipari munka mindenütt csillogatja a sikert: odavész a munkába, vagyoni haladás önérzetébe a fattyu hajtásokra fajzott, fensőket, idegenséget mímelő nemes büszkeség s eltünt vele a fény hiusága, a szegénység szégyene. S ez alulról bujtott és nem felülről csalogatott tenyészet leend. A védvám társadalmunk erkölcsét forditaná meg. — Mint egy atya, ki ráparancsol leányaira, hogy meg nem enged nekik pénzen venni ruhát, fonják, szűjjék, varrják maguk. Ha fényelegni szeretnek, fényelegjenek a maguk ügyességével s ha ügyetlenek, viseljék annak bélyegét ruházatjukon. Hazafiságí, nemzetiségi eszmékkel tudjuk indokolni a hivatali protectiót, mikor egy-egy család kegyencze az álladalom nyakán csüng mint a piócza, — mert legalább nem idegen, — s a saját magunk szerelmére nem tud feldobogni a nemzet szive, mikor ez árva hon népe emeli hozzánk sikeretlen munkájában izzadó arczát, hogy mentsük meg az ő munkáját, a mely mienk, benne a társadalom ipar erejét, mely a multak ránk komoruló romladt várai helyett: a mi maradékainknak, jövendőnknek tenyészetét védő vára lesz.

De nem itt van a mi társadalmunk végveszedelmének határa. Nem az fenyeget minket csupán, hogy a szabad kereskedelem világjáró árja sepri el a mi társadalmunk ipari erejét. Mert szabad nyilt utja van ez ország kebelébe az osztrák iparnak, nem védi attól a miénket semmi. Ellenben védi az magát s körme között e nyomorult társadalom testét — hogy tőle semmi más társadalom el ne szipolhasson ennek véréből semmit. Ha még a szabad kereskedelem porlasztana bennünket: bizonyos elpusztulásunk, de legalább a sok versenyzőnek olcsó czikke között válogatva jó dolgunk volna, mint a sok jóféle ételekkel megrakott asztal előtt a halálra itéltnek. De mitőlünk elszipolja iparunk éltetésére való társadalmi erőnket Ausztria — el a selejtes, rongy — de méregdrága czikkeért, mert a monarchia határa — meg védvámmal van körülvéve, s a monopolisált nadály ugy szíjja iparával, kereskedelmével ezt az országot, a hogy neki legkényelmesebb s leghasznosabb, mig a külföld meg visszaveti vámját azon szegény nyers czikkre az ő iparczikkeinek kizáratásaért, a mit mi kivihetnénk. Nincs az a magas árszabásu magyar védvám, a mely drágábbra emelhetné iparczikkeinket, — a czikk minőségét s árát jól egybevetve, — mint a hogy mi most nyerjük a monopol osztrák ipar minden birálaton alul álló — hozzánk liferált silány czikkeit. Mert figyeljük meg már egyszer egyetemében azt, a mi egyenként annyiszor ötlik bántólag szemünkbe, hogy az ugynevezett „bolti“ meg „gyári czikk“ nálunk a roszaságra példabeszéd már. Miért van az? Hiszen nem arra találták fel a gyárt, hogy a mi ott készül még csak fel se panaszolhatóan rosz legyen. Hiszen a munka minősége tökélyesült azoknál óriás arányokban. Meg a bolt se olyan találmány, a mibe a rosszat viszik eladásra. Hanem igen, ez élősdi osztrák népnek élhetetlen ipara az, a mely valóságos gúnyja már az iparnak, mételye, mocska czikkeinek, külsőleg mutatós — de belé be lopott silányságával az ipari világnak. S e rajtunk gedelgetett ipar megsatnyúlt egészen — a dolgok mély törvényeitől büntetve — annyira, hogy Bécs világkiállitásán, a hova minden legjavát behordhatták, az angol,

franczia, belga stb. iparok mellett: valóságos gyerekjátékul való tantusz ipar volt. De hagyjuk azt a milliomokra menő valóságos lopást, a mely ez élhetetlen tantusz ipar silányságában itt, ország világ szine előtt folyik. Mit járjuk a vásárt a döglött ló patkójával? Hanem a kárvallott bölcseségéül mondjunk ki egy tanúságot, melyet csak e mi kivált nyomorult helyzetünkben lehet megtanulni, hogy a védvámmal ápolt ipart az elsatnyulástól csak a termelőknek a fogyasztókkal való közvetlen, személyes érülközése mentheti meg. Azaz vagy világversenyben edződött, vagy benső egybeköttetés szálain függve — ellenőrizett ipar, de ehez a tehetetlenek szövetségéhez fogható példa-párja nincs a társadalmak történélmének.

Minden itt elcsalt milliomoknál nagyobb e kérdés nekünk, mert álladalmi lételünkben határozódik.

Mert azon válság, a melyben jelenleg társadalmunk, hazánk sinylik, s a melyet a nemzetgazdaság illető kiszabott kiszabott tételeivel megmérni — csak rövidlátók szándékolhatnak, — a társadalom egyetemes fejlődési irányának válsága. Pénz nincs, pénzt nem adtak soha ingyen. Most nincs az se, a miért adják, rosz évek voltak. Rosz évek voltak azelőtt is, kiki annyit költött legfeljebb, a mennyi pénzt ő kapott, hanem azért nem indult repülésnek fajunk e földről, mint egy sereg vadliba, sem az idegen pénztengere nem vette hátára, s ár-apályja nem hányta vetette a bölcsőben alvó gyermek nyugalmától kezdve, — kit az anyagi gondok felett évődő szülők veszekedése sirásra serkent — fel az ország kincstartójának hazája becsületéért remegő lelkiismeretéig — mindenünket.

A kinek olyan baja van, a miről maga tehet, az nem baj, csak dolog. De mikor tőle független, idegen tényezők emelik vagy sülyesztik bajában, — az a baj, az a veszedelem.

Ha a mi társadalmunk szervülete magában bevégzett rend-

szer, — organismus volna — minden szükségét teljesen fedező iparral, az az vagyonforgalmunk önálló volna s ha kezünkben volna a pénzforgalom szabályozása, az az hitel- és pénzforgalmunk önálló volna : akkor nem határozódik a válság a lét és nem lét irtózatos közein, hanem csak egyik másik osztály, foglalkozás vagy vidék szenvedi a válságot, s akkor még a nemzetgazdasági theoriak is használhatók onnan nyugat Európából transportálva. De a mi társadalmunk vagyon-, hitel- pénzforgalmával, egész lételével a világ legutolsó kapzsi népének rabja, melyet az jellemez, hogy legnagyobb törvénykönyvét, melyet magának csinált, Galicziára hirdette ki először s „csak az ott szerzett tapasztalatok után“ alkalmazta otthon, mint a hogy beadják a kutyának az orvosok ujon csinált orvosságaikat, hogy nem döglik-é el tőle, s ha nem, akkor mi betegségeket idéz rajta elő? Nemcsak idegen kezekbe, deép ezeknek a kezébe vannak letéve a mi társadalmunk összes életérdekei. Ott voltak törvényellenesen 1867-ig. Ez volt adóink millióinál, milliószorta társadalomgyilkolóbb hatása a „20 évnek“, melyet mi kimagyarázatlanul ugy neveztünk, hogy „zsírunkon hízik Bécs.“ Ott vannak 1867 óta békességes törvényes nyugodalommal. Mert parlamentünk nem birt feladata magaslatára emelkedni, hogy nem azokra a bajuszos szakálas arczokra, hanem az önálló vagyoni-, hitel- és pénzforgalom szervezésére, ez isten-adta gazdagságában élhetetlenül tengő, szétmállottan fekvő, elárvahodott társadalom szervezésére van e nemzetnek szüksége. Korteseink voltak nekünk nehány nagy lélek kivételével : magukhoz bolondítani e nemes-szivü szegény nép lelkesültségét kongó nagy dictiókkal, mikről a századik se tudott volna megfelelni, hogy mit miként gondol megtestesítve biztosítani a törvényalkotás combiniuma szerint. Oda lett kötelezve egy évtized hosszára, mely alatt, ha jókor, elején megalkotják a nemzet fölpezsdült munkakedvének, bizodalmának s versenyre indult vagyoni erőinek meleg-ágyában 10 meg 100 meg 1000 meg 10.000 frtos részvényekre a magyar bankot, megalapitják az első 2 év alatt, — de a vasutak kiépitése előtt — a magyar védvámot, — s nemcsak a bécsi ipar, hanem

a környező társadalmak ideömlő sepreje, vagyonhajhászai ellen is szigoru honositási törvénynyel, — olyan szép szabad virágzatját csalogatják vala véle világ elé e társadalomnak, hogy a keleti kérdésben a magyar társadalom statistikájából venné ma kiindulási pontját két világrésznek valamennyi nemzete. S az erőnek bölcs mérsékletével : európai Törökország sorsa annak a kezében van, a ki e társadalom erői felett hatalommal, ésszel és szeretettel uralkodik.

Hanem ez is a nagyidai alliteratiós nótából való már, a minek minden sora azon kezdődik, hogy „ha“ —, meg „ha“ —.

Mert a roskadozásnak, az önmegadásnak, a fegyverletételeknek kétségbeejtő történelme ez a miénk, hogy a ki e fajt lelke szerelmével öleli s e történelem láttára is hisz jövendőjében, annak az Istenben kell hinnie, ha senki nem hiszen is.

A lemúlott 20 év után még tíz évre megtóldott vámközösség! — Oly államférfiúi tett, a melynek nincs más neve, mint a társadalom legnemesebb életszerveivel — életerőivel elkövetett galád tékozlás. A mely államnak vagy elsőrangu ipara, az az magas fejlettségü társadalmi organismusa, vagy legalább azt fejlesztő saját védvámja nincs — annak jövője nincs, annak veszni kell.

Nézzétek uraim az egykori százfelé töredezett német tartományokat. Egy történelem alatt nem tudtak odajutni legjobbjai, legnagyjai, hogy a históriailag hiresült német egységet megalapitsák. Már természettudósai foglalkoztak e lehetetlenség okainak vizsgálatával s a koponya szerkezetében, az általuk ugynevezett „ösz-pontosító tehetség“-nek a német koponyákon csekély fejlettségében keresték az okát, — hogy azért lehetetlen a német egység. Poroszország megalkotta saját vezérlete alatt a német vámegységet s mególdotta, a mit egy történelem lehetetlenségnek tartott — megalkotta a vám egységével a nagy Németországot. — Természetes az. A vámegységben élő társadalmak forgalmi erezetei s azzal összes életszervei összenőnek. Ezen helybeli szükséglet azon másik helybeli termelés czikkeivel él — és megforditva. S ez igy

megy a társadalmi életfolyam annyi ágazataiban, a hány millió meg millió adott-vett czikk járja a társadalmi vérkeringés — a vagyoni forgalom utját. Az megalkotja a saját egybefoglaló erezetét, az meg a társadalmi termelés és forgalom életszerveit, mely előtt nincsen tartományhatár. Egy organismussá válik az egész, melyet csak kettéhasítva, a társadalmi életszerveket letiporva, minden ereit kettévágva, lehet csak elkülöniteni. A vámközösségben élő társadalmaknak egy összefoglalt organismussá kell válniok. S Poroszország a vámegységgel megalapította azon társadalmak egységét, melyeknek ipara, egész fejlettsége arányban az akkori fejlettséghez — a mi társadalmunknál hasonlithatlanúl elébb volt. — Im ott áll a történelem tanuságtáró kebele, itt e szervületlen kezdetleges alakúlatú társadalom, mely a kenyérnek valón felül nem szerít több czikket, mint a mivel egy béres felöltözhet és kenyerét megkeresi. És midőn e szervületlen társadalmat 20 éven át szipolta az a nép, mely történelmében rágódó legnagyobb ellensége volt, — e társadalom vezérei oda kötözik ezt még egy évtizedre annak lábaihoz. Oh! uraim, hasonlitsátok ezt a magyar szabadság álladalmi függetlenség igéit harsogó országgyülési vezérszónoklatokkal, feliratokkal, — mikről azt éreztük, hogy egy történelem kobozának öbléből, egy megdermedt jövendő sejtjeit, izmait, idegeit életre csiklandozva, fejtve zeng! — Vakság volt-é ez vagy lelketlenség? — Korteseink voltak nekünk egy-két nagy lélek kivételével, csak azt nem tudjuk, nevettek-é hátunk mellett, vagy a nagyra sodrott becsületes tehetetlenség szégyene mart bele lelkeikbe előbb-utóbb.

A tiz évi lekötelézés sem volt elég.

A vakság és lelketlenség dolgozott már együtt azon, hogy a midőn megalapittatott a közjogi közösség Ausztriával, a nélkül, hogy a társadalmi organismus egybe közösülésének határul vetették volna a védvámot, midőn látták, hogy a dunai osztrák gőzhajózás, meg a vasutvonalak az ország jogaiba nyulva, szipolják Ausztriába e társadalom vérét, forrasztják oda felé a vagyon-forgalom rendszerét, — ekkor neki lovalták e társadalmat, hogy épitse, ágaztassa, fej-

leszsze kifelé azt a közlekedési geriuczet, hogy ne legyen e társadalom-testnek egy íze, melyet az a Bécsből ide bocsátkozó vasúti erezet rendszer át meg át nem hatol. De gondoskodtak arról is, — mert ez országnak legnagyobb ellensége nem alkothatott volna tökéletesebb tervet e társadalom életének kigyílkolására, — gondoskodtak arról is, hogy itt végződjön minden ágazat ez országban, csak ott engedve egybeköttetést, a hol az egy más hasonló nyomorult tartományt kapcsol a bécsi forgalomhoz. — Nézzétek el uraim magán a térképen ez ország vasutrendszerét, a mint belekörmöl ez ország prédául ragadott testébe Selmecz-Bánya, Besztercze-Bánya, Tiszolcz, Dobsina, Gyöngyös, Eger, Diós-Győr, Ungvár, Munkács, Máramaros-Sziget, Maros-Vásárhely, Szeben, Petrozsény, Karánsebes, Resicza, Steierdorf, Baziás, Perjámos, Mohács, Báttaszék, Sziszek, Komárom, Új-Szőny, Szered végállomásoknál, s az mind mint megannyi karom, mint egy polypnak megannyi vérszipoló karja huzódik fel a Duna két partjához össze, Pestre, Budára, egy része egyenest ki Ausztriába, s középen a dunai oszt. kereskedelem, innen mint az egyesült inak, vagy vérszipoló karok egymás mellett fel Bécsig. — Tizedrésznyi tökélete nem volt a német vámszövetség tartományaiban a vagyonforgalomnak, mikor egy historiai szégyenvallomás az egyesithetlenség czáfolatául a vámegységgel az álladalmi egységet megállapitotta. Nem mentek a mi vezéreink nehányad magokkal a reichsrathba álladalmi egységre, hanem elhozták az egységet abban a vasutrendszerben e földnek összes munkás kéz millióira, e földnek a legutolsó rögére. Hanem azt rányomatták milliom árkus papirosra dísz-beszédben, feliratban, törvényben, hogy ez az ország ám független, szabad ország.

Számitsátok uraim azt az ezer meg ezer mázsányi tömeget, melyet a vasutrendszer nyers anyagainkból csak egy nap alatt viszen fel Bécs begyibe — s azt a temérdek iparczikket, mit onnan hoz és ömleszt szét ez ország testében, — mert ha nem veszszük, nem hozza második jöttével, — meg ha nem adunk neki, a mit vigyen, fizetjük milliomokkal terhes összegekben, a mi kárt az a vasut vall. — Hát vagy meghalsz, vagy tánczolsz szuszod szakadtáig

árva társadalom, — dolgozik neked Bécs, te nem dolgozhatsz, kezedet leüti az osztrák ipar, csak fizess érte a mit az önt elibed, mert különben fizetsz a vasutadnak; tánczolnod kell mint a mesék menyasszonyának : vérrel van már tele csizmája, de járnia kell, mert tánczosa, az ördög tánczoltatja halálra.

Ez volt annak az oka, hogy a 20 év alatt, mikor alig volt vasutunk, minden vámközösség és nyomás daczára gyarapult, most egy évtized alatt a kiépitett karom rendszerü vasutakkal — minden biztatás, ápolgatás daczára, ennyire lenyomorult ez a társadalom. Mert hiszen az természetes, hogy pénzt vagy azért adnak a mi eladott jószág, vagy hitelbe adják. A hitel édes kevés, kivált itt, a hol tőkeszegény a társadalom. Hanem az iparczikkekért, a mit kap egy társadalom 15 millió embernél, csak 1 frtra becsüljük az $^1/_3$-ad rész munkaképes 5 milliónak egy napi készitményei értékét személyenként, 5 millió frt az a vagyon s forgalom egy napon. 65 napot vonva le egy év alatt munkátlan ünnepekre, marad 300 munka-nap. Az őszi, tavaszi s nyári mezei munkára egyenkint 3 hetet, összesen 63 napot számitsunk le, mert akár saját, akár idegen iparral fedezze ipari szükségletét a társadalom, a mezei munkát folytatja mindenik esetben, fenn marad 237 — a mezei munkától szabad munka nap. 37 nap munkáját 185 millió forint értéket hagyjuk el ismét az orvosok, hivatalnokok, ügynökök, ügyvédek stb. foglalkozásu személyek munkája fejében, mely miként a mezei munka mind a saját, mind az idegen ipar mellett megvan s egy nagy részében folyton folyik. Fenn marad a társadalmi munkaképes egyének összes számával vagyis a helyett naponta 1 frtra vett értékü ipari munkájával megsokszorozandó 200 munkanap egy év alatt, melynek ipartermelése a felvett tényezők szerint, évenkint ezer millió forint. Ekkora értékü munkával, vagyonnal, pénzforgalommal gazdagabb minden évben saját ipar mellett, s megforditva, szegényebb idegen iparczikkek fogyasztása mellett a legalsóbb számitás szerint ez a társadalom. Mikor a társadalomnak ezen munkájával nem képes versenyezni az idegen ipar, mert a közlekedés mechanikai akadályai miatt oda ful nyeresége a

szállitás közben az első megtett lépésbe, akkor a védvámot a természet maga tartja fen. S nem csak ez óriás összeggel gazdagabb minden évben a társadalom, hanem az ebből tőkévé lerakodott milliomok segedelmével előidézett uj munka, uj jószágszerités s a kenyérkereset gazdagságában munkába nevelődve gyarapodó népesség uj szaporulataival. De mikor ki lettek épitve e karom rendszer szerint vasutjaink, nincs itt többé lehetőség abban, hogy a géppel termelt, géppel szállitott idegen gyárczikkekkel szemben kiállhassa a versenyt ez az ujjai között babrálva kezdő árva kézmű ipar. Csak annak adjatok uraim méltó figyelmet, hogy mily óriás a vasuti közlekedés öble ahoz a fuvaros közlekedés gyorsaságához képest. 1 : és 10.000 nem fejezi ki az arányt a mechanikai összes különbségek végösszegében.

Im ezekért van az, hogy felső megyéink gyolcs ipara, melynek minősége — fennmaradt czikkeivel bizonyithatólag — minden ma ismert e nemü iparczikkeink felett áll, — ma eltünt egészen. Az ipar, a gazdagság helyén — vármegyék területei szerte az éhen holt nép munkátlan vánszorog — esztendőtt egyszer vásva meg földjét isten-kísértésül, hogy adjon valamit egy évre betevő falatjául az éhhalál ellen. S a nyomor humorául: annál jobban szaporul satnya, idétlen magzatjaiban a nép. Hatványozza még ebben is a nyomor magát, hogy hadd jöjjön mielőbb, a mi utána következik. — —

Ezért van az, hogy járjuk be Brassótól vagy M.-Szigettől Budapestig bár mely városunkat, menjünk végig legforgalmasabb utczáin, a hol kereskedései vannak. Nézzük végig mindazt a boltot: $^{20}/_{100}$-ad résznél nem több bennök annak az iparczikknek értéke, a mit e nép szerít, a többi Bécsországnak a kedveskedő tantusz iparczikke. Hát a hol ezrekben ömlik a pénz, a dicső főváros drága kirakatos utczáin? Szólj a bécsi ipar bizományosául ide települt, kegyesen 5—6 magyar szót is selypitő liferáns kereskedőnek, hogy mutasson a selymekből, szőnyegekből, szövetekből, szalagokból vagy vásznakból, vagy csak a tűből, vagy czérnából — csak egy szálat, a mi magyar készitmény. Lenevet, mint a vámkérdés

fennforgása óta bolondok házába került s onnan szaladt csendes őrültet.

S az meg egy kicsit több a tréfánál, hogy e dicső közlekedési rendszer a vasuti szállitási díjak legujabb szabályozásával szerencsésen kivitte, hogy Bécsben olcsóbb az innen szállitott buza, mint Pesten. Még csak egy kis lépés, hogy ez ár-különbözetet a szállitási dij okos szabályozásával annyira emeljék, vagy onnan ide a liszt szállitási díját annyira nyomják le, hogy ez egyenlő legyen s benne vagyunk a nagy bolondságban, mint a varga, ki maga volt a vásárban, elérjük azt, hogy Bécsben őrlik meg lisztté a mi buzánkat s onnan hozzák kenyerünk lisztjét, az az mi tul adunk azon iparnemen is, a mit az első ősember gyakorolt már e földön, kőbaltája fokával lisztté törve a buzát. Még csak egy fok van hátra: hogy ott süssék meg, mert hiszen lisztül ugy is onnan jön, egy uttal mért ne sütnék is meg ott? S azután csak az következik, hogy ott meg is egyék. Mi pedig oda dülünk inni a hideg vizet — boldogságos Bécs városától bocsátkozó drága Dunánk két oldalára: elvégez mi helyettünk Bécsország mindent, dolgunk nincs, még csak az evéssel se már, vizet is bocsát ő, csak az ivás nyelése a mi dolgunk.

A ki a vasuti közlekedés öblét megmérni, —
vasutjaink ágazatát szerbe és számba venni, —
e társadalom iparának fejletlen gyöngeségét felfogni —
s ez ország természeti gazdagságát ismerni nem tudja:
annak nincs képzete arról az irtózatos társadalom gyilkolásról, melyet az osztrák vám-egység e társadalommal elkövet
s nincs megközelitő képzete sem arról, hogy egy uj évtized mi tarúlást, mi pusztaságot hagy itt. — —

Népaltatás az, hogy mi a vámkérdés szervezése előtt állunk. A lejtőn rohanunk — vasutjaink kiépitése óta felszaporult gyorsasággal esve rohanva lefelé. Ez a rohamat a mi társadalmunk romlásának rohamatja. A vám, a védvámszervezés azt teszi, hogy esésünk utját szegjük-é a védvám vonalnak ausztriai magyar hatá-

rainkra vetésével. Lesz-é embere, ura, e megsemmisülésébe taszitott népnek, a ki estében fölfogva, megállaptatja e földön a mívelt-ség határkövéül, mint a zsidó király az arany oszlopot Durán mezején. Lehetetlenség ma sincs benne. Az kétségtelen, hogy maga a társadalom sokat, de legnagyobb részben nélkülözhető, mert fényüzési czikket nélkülöz egyelőre. Meg fog állani sok oly üzletág, mely e közös forgalom folyamat szerve — s csak az marad meg közüle, mely a benső forgalom szervéül alkotja ujjá magát. Az állam bevételei egyeleinte megcsökkenek, azon megesökkent keresetágak adóinak arányában, mig a határvámőrség megszerkesztése uj befektetéseket kiván. De az uj, benső szervülésre pezsdülő fejlés folyamat a mit nem fog adhatni a társadalomnak ipari szükségletei kielégitéséül, s az államnak jövedelme utáni adójául, azt megadja mind a társadalomnak iparczikkekben, mind az államnak a behozott czikkek vámjaiban, ha más nem Ausztria, meg — oly bőséggel, hogy egy lelkiismeretes és élelmes pénzügyminiszterium, mely nem csupán az iróasztaltól kormányoz, az első nehány év alatt kihozza a vámokban s a benn fejlődő ipar jövedelmi adójában a vámőrség megállapitásának is minden befektetését. Számadatokról szólni itt sem lehet, mert az osztrák iparczikkek ezen országbeli forgalmáról nincsen nyilvános felvétel. Azt mondják, egy emberünknek sikerült megszerezni onnan, a hol őrzik. Mik lehetnek benne, következtethetjük abból, hogy annak az emberünknek ezzel sikerült kivívni számunkra a quotában a 30 százalékos arányt.

Magát a vámszerződési szervezet tanulmányát nem adja meg rövid idő. Mert erre ma nekünk — bocsánat az egyenes szóért — nincs emberünk. Azért az átmenet első éveiben fenn kell tartani minden állammal a jelenlegi vámszerződéseket, ugy hogy a védvám csak Ausztria ellen állaptatik meg s épen azon vámtételekkel, melyeket az illető czikkre Ausztria vet a legkevésbé kedvezményezett, az az legversenyképesebb államok ellenében. A többi államokkal szemben meg kell tartani Magyarországra azon védvámot, melyet ellenükben Ausztria állapitott meg magá-

nak, az az a monarchiának határain való vámul. Ezzel Ausztria kedvezményt nyer a többi államokhoz képest, adjuk meg neki, helyes tapintat lesz az. A szerződési szervezetet fennhagyni ekként 5 évre, a mennyiben különös viszonyok hosszabb időt nem követelnek egy vagy más irány felé. A vámőrvonalt pedig szervezni, illetőleg fejleszteni kell oly tökélet szerint, a milyet az állam pénzügyi ereje — s a vámból és a benn fejlődő ipar adójából a vámőrvonal szervezetének s ellenőrző hatalmának folyton növekedő tökélete szerint folyton és nagyban gyarapuló, mert önmagát gyarapító pénzügyi ereje megenged.

Azon 5 év elég a benn fejlődő ipar s az álladalmi pénzügy érdekei szerint való szervezés tanulmányának versenyére inditani arra való legjobb erőinket s magát a közvéleményt, mely nem a métermértékkel való bajmolódással meg az ország megyéinek mérsekelésével lesz tractálva — mikor mindenki azt érzi, hogy siklik egy láthatlan lejtőn s pusztul, korhad minden a mi körülötte van. Hanem magának, a saját munkájának, társadalmának szervezése fog előtte állani, mely az oktalan bánást megbünteti mindegyikben ugy, a hogy bünteti most a lemúlott tiz év vámegységéért, meg a karomrendszerü vasutakért.

Mikor aztán megvan e földön állaptatva, consolidálva a magyar ipar, a benső szervületre fejlődés, akkor jertek aztán ti tulság bölcsei s kiáltsátok először, hogy keletre a magyar vasuttal s azután hogy keletre a magyar iparral. Akkor majd elmegyünk mi keletre, mint a kincscsel és tudománnyal megrakodottan visszatérő ifjú az apai háznál szántövető testvéreihez. De addig ne kiabáljuk a hegyen alá hullóra, hogy hegyre fel! Mert elmegyünk mi igy keletre, mint a másvilágra, mint egy elveszett népnek elszállott párája: Zuárd és Kadocsa keletre visszaveszett népének, meg a moldvai és oláhországi magyaroknak nyomdokossaiul.

A mely társadalom önkörét nem képes betölteni iparával, az nem hódithat meg avval más társadalmat. Fel kellene előbb fordulni a világnak annyira, hogy senki ne egyék a maga kezével,

hogy őt más étesse és ő meg mást étessen. Akkor lehetne az, hogy e társadalmat tartsa mindennel az osztrák ipar, s ez a társadalom tartsa keletet a saját iparával. A vasutak irányaiban irányuló magyar átviteli kereskedelemről pedig beszélni annyi, mint tanácslani azt, hogy a felettünk repülő postagalambokat fogdossuk el felé — szolgálván a küldőnek azzal, hogy mi azt a markunkban viszszük oda, a hova annak egy röpületre kellett volna szállania s ez legyen kenyérkeresetünk.

Hogy a védegyletek tápláljanak magyar ipart: lehetetlenség. A védegylet az ország, mely önlétét védi azzal, hogy álladalommá egyesült — védi minden irányban. A mit ebben az állam elhanyagolt s elöntötte a kár miatta a társadalmat, ha azt az egyesek akarják elháritani, olyan mint a mikor az árviz ellen az összeség elmulasztotta gátat emelni s az egyesek lapáttal akarják viszszahányni medrébe.

Pedig a magyar társadalom jövőjéül ezek fognak maradni s a mit a magyar védvám szervezéséről és a magyar társadalom önálló szervültéről-virultáról — követ a kő fölibe egyenest rakva épitettünk, de a fundamentumot a birodalmi viszonyokat felejtve, — ez a tulságba bölcselkedés, a józanul megrakott, de alapja nélkül való álomvár.

Az ilyen álomvár épitése magyar szokás, ugy mondják a mi bölcseink. Legyen vége valahára ennek a méltatlan szidalomnak. Nem élhetetlen ábrándozó természetü ez a fajtest, nem jelleme ennek komoly dolgokban az álomvár épités. Atyja-fiai vagyunk mi a „bakalum politikusoknak.“ (Bakalum: törökül majd meglássuk, meggondoljuk; annyira használt jellemző szójárásuk, hogy ettől „bakalum politikusoknak“ nevezik.) Nem is a mákonygőz honába, hanem nagyon is józanitó hazába települtünk. Csak ez a történelem elég volt arra, hogy józan meggondolókká tegyen bennünket, ha a bakalum-néppel ellenkezőségig idegen népcsaládból származtunk volna is. Elég bizonysága ennek a történelem. Hanem a mióta e földre települt ez egyenes józanlelkü faj, oly alattomos és kapzsi ellenségei voltak ennek, hogy történelmébe folytonosan

lopkodták belé tudtán kivül az ellenséges tényezőket örökös ármánynyal, hogy a midőn lelkének józan egyenes vágyát elgondolá czéljául s megindult felé — a kitürő, irányra dolgozó munkával, akkor megroskasztották mindig e történelmébe lopott ellenséges tényezők s nem az ábrándokból, hanem a titkon belopott férgek őrlését nem sejtő jóhiszemből ébredt az utját szegő veszélyek ismeretére. Ez a történelem nem a cseh királyok, német és római császárok szomszédságában élő magyar fajnak, hanem az árja fajokkal szomszédságban élő összes altáji fajoknak historiája, mely az Oroszországban fölényben élő árja származatu orosz fajnak a török nemzettel viselt dolgaiban ismétlődött most legutoljára.

Ez a nyelv, a mely szótörzseiben megalakult akkor már, mikor e földre települtek őseink — a lopva elkövetett ártalom kifejezéséül egyetlen egy szót hagyott fenn, mert az „alattomos“ félkifejezés, azonfölül ujabb s szabálytalan csakis a népnyelvi licentiával védhető. Eredeti és teljes kifejezése a fogalomnak: or vagy orv (orgyilkos, orvul, alattomból, lesből megöl). S e szónak nincs sem szórokonsági kapcsolata az egész nyelv anyagában, sem értelmi fejtvénye a nyelv hangokra vált szellemében, sőt a hasonló gyökü szókkal egészen ellenkező, mint az idegen tojásból kelt madárfiú a madárfészekben a többiekkel, mert az „or“ gyök az orr, orcza, arcz, ur, urság, régiesen „uraság“ vagy ország szavakban — s ha lehet mondani ős honunk hegyének ősnevét, az „Ural“ szóban fennköltet, emelkedettet jelent. Csak a hasonló őseredetü „ármány“ szó azonos az árja ősvallás ördög-istenének „Ahrimán“-nak nevével. Az „or“-nak egyetlen de szakasztott mása (ugyirott) „Uros“ fejedelem orosz faju népének neve, kikkel a leggyakoribb, sőt örökös surlódása volt az ős vándorlásban őseinknek, mint egy közéjük szorult idegen tömeggel, mint az erdő vadjainak a sündisznóval. S az altáji népek közös jellemvonása, hogy egy népnek sem igyekezett elnyomni nemzetiségét. Ezt se nyomta el, bár a legtudatlanabb és leggyávább faj volt, sem phisicai létét nem pusztitotta jobban, mint a harczok követelték. Csak hömpölygette magában mint egy

idegen tömeget, melyet Thierry Amadé „Attila fiai és utódai történelmében“ (forditotta Szabó Károly, Pest, 1866. III. fej.), ugy ir le. mint a legutálatosabb tenyészetü, legrondább népet. Saját szavai, a kutfők csaknem szószerü idézésével „a szláv katona hajadon fővel, meztelen mellel, oldalán hosszu handzsárral, kezében egy csomó nyilvesszővel, melynek vasa méregbe volt mártva, embervadászhoz hasonlitott. Ránézve a háboru valósággal csak vadászat volt. Sorban harczolni, zárt sorokká alakulni, mozdulatait az egészre kiterjedő számitással együtt intézni, oly mesterség volt, melyet esze még föl nem foghatott; magához való taktikája a lesbeállás volt. Egy-egy szikla mögé lapulni, a fűben hason csúszni, egész napokat egy-egy folyóban vagy mocsárban tölteni, ugy hogy a vízből csak szeme látszék ki s csak egy nádszálon vehessen lélekzetet, nagyon jól értett; türelmesen lesett itt ellenségére, hogy aztán rárohanjon oly ügyesen és oly erővel, mint a vadállatok, mintha ezeket vette volna példányképeiül.“ S egyebütt: hogy lakásaik szerteszét, mocsárokban, erdőkben, hegyszakadékokban elrejtve vannak, hol családi és női közösségben teljesen meztelenül szaporul a legundokabb zürzavarban, megeszi a legundokabb állatok husát — s az emberek karóbahuzása tőlök maradt fenn az Alduna vidékén sat.

Im a nép, mely a hun fajnak ugyanitt rajzolt nagy, bátor nyilt jellemével, hadi, ipari, költészeti magas fejlettségével — lehet mondani: nagyra szülemlett tökélyeivel merő ellentétben, tőle nyelvében, származtában idegenül, közötte élve, sőt az ó bolgárok átmeneti fajában — a tiszta hunfajnak annál nagyobb utálatára — vele vegyülve: még nem látott példája előtte annak a mire e kifejezésekben gazdag nyelvben csak egyetlen s az is idegen törzsü szó van: az „o r“, példája előtte annak a mi „r o s z“ (ettől: roz-zan, roz-ga), „r u t“ (ettől: rut-had, rot-had), „r u s n y a“, melyeknek szógyöke a teljesen azonos „ro“ szógyök értelmétől (származékai: rovás, rováték, ruha, roha, írha: mint johar, ihar, jonhó, inhó, róna, de nem mezőség, hanem irólap: könyvróna, ujságróna értelmében, finnül rúna —) egészen különböző, mig

e faj: „or-osz“, „or-os“ (legrégibb eredetü ily helyneveink: Oros, Orosháza, „Uros“ szerb fejedelem), „rusz“, „rusz-nyák“, „rus-nyá-k“, „ruth-en“ neveivel — szószerint azonos teljesen, mint a romlás szógyöke a mily idegen szinte a „r ó“ gyök értelmétől, de megragadóan azonos a gyök teljességében az őseink által pusztitott római romlatag birodalom legközelebbi (rumuny, rom-án,) teljesen rom-lott erkölcsü s rom-ló erejü népségeinek neveivel, mely utóbbinak értelmében még szinte visszafényleni érzi a született tiszta nyelvérzék a régi nagyság, fény pusztulásának értelmét, mig azon előbbi szavainkban az eredettől fogva való aljasság fogalmát érezi. Valyon népünk azon sajátságos szelleme, hogy a tőle idegen fajta népek jellemét szereti vizsgálni s rólok kifigyelt képzetét nyelvbeli használati érvényre emelni („csehül van“, „ólá-lkodik (?) s a miért becsmérelés magyar szájból bizonyos nemzetiségekre saját nevük) s hogy mint ifju, sarjatag szellemü nép még ma is szeret szótörzset szeríteni, (mennyivel inkább ezer, meg másfél ezer év előtt), — valyon nem szerithetett-é magának szótörzset e népek előtte ismert typusáról e népek saját nevéből, melyeknek egyike a román a maga erkölcsi és anyagi romlottságában e hunmagyar faj gazdag sarjatag ifju erőteljességével — s az orosz, vagy or-os, rusz, rusznyák, rusnyák, ruthen a maga rut rusnya-ságával, rosz jellemével, or-életmódjával s orgyilkos harczmodorával, merő ellentétje volt az ős hunfaj erőteljes, komor, egyenes, bátor jellemének s harczmodorának: tömörült lovasság nyilt sebes rohamattal támadása, egy cselfutás, akkor sorba fejlik mint egy csattanó ostor kanyarulása s az üldöző rendetlen ellent körbefogva: ha kell kegyelem, viszi hadifoglyul, ha ellenáll: harczol s ott esik el az utolsó lábig, hogy a ki hazafut megcsonkitva, gunyolva üldözik végig az országon, — melyet Thierry nagy kutfői az őshunoknak, Konstantin császár az Árpád magyarjainak harczmodorául irnak le.

S magát végső eredet-határát vévén e szavaknak, az „o r“ gyök, ugy a finnugor, mint a török-tatár népeknél, melyekkel azon ős időkben egy zürben hömpölygött fajunk s közötte az egész-

nek az orosz faj, — egészen a magyar értelem szerint álkártevőt, mai értelmü tolvajt (a tolvaj rég = nyilt kártevő, mai rabló,) jelenti és pedig ott is oly idegen madárfiúképen űlve a fészekben — annyira ellenkezőleg a más, de hasonló gyök értelmével, mint a magyar nyelvben, —

mig a „rom“ gyöknek már semmi rokonnyoma sem a finnugor, sem a töröktatár nyelvekben, egyedül áll a mi magyar fajunk nyelvében, mely a római birodalom ez itteni szakadék román népségei pusztulásának — mint a hun fajokból különváltan egyéniesült nép volt már szemlélője s részben tényezője is.

S hogy a szlávnak mily régi neve az „o r“ gyököt magában foglaló or-os vagy orosz, mutatják legrégibb eredetü ily helyneveink s a „rusz“ név régisége, mely más változatban az altaji nyelv természete szerint előtétellel: orosz és a magyar nép nem is nevezi őket sem szláv, — sem szerb nevükön.

A „lop“-ás a magyar nyelvnek saját kifejezése teljes szervi rokonsággal. De az ős idő ezt nem ismeré. Ennek semmi rokonsága nincs sem a finnugor sem a töröktatár nyelvekben. A lopás a mi idenyomorult népünk nyelvének itt szerűlt saját kifejezése teljes szervi rokonsággal. De az ősidő tőle ártatlan. Ott csak az orosz „orság“ a kifejezés reá. A csenés szavacskája pedig egész törzsi idegenségével csupán az árja nyelvekben, különösen a görög „ken-oó“ szóban találja meg elfajtalanodásunkban velünk keverült rokonságát, melynek sinai őse: czen-g.

Van a vagyoni ártalomnak szintugy, mint más bünnek saját ős kifejezése az altáji nyelvekben. A magyar tolvaj szó gyöke szószerint megvan mind a finnugor, mind a töröktatár nyelvekben. De az alattomosságnak e szó érteményében egy vonása sincs. Mert a tolvajnak eredeti és sok századig használt értelme az, a mi ma a rabló: a vagyonnak nyilt ártalmazója. S a többi altáji népnek nyelveiben is csak a nyilt erőszakos vagyoni ártalom, a rablás értelmében él rokon törzse. S ez teljes érteményi rokonságban áll nyelvünk ős törzsanyagával is a tol (távolit), dú-l (régi igaz értelmében elragad, innen du-vad, ragadozóvad) gyökeivel. S ez

az indulat, ez a vágy: elvenni erővel az idegen vagyont, ez megvolt ős tulajdonául e nép lelkének, — rajta van az „eredendő bün“ átka ezen is, de hogy ne erőszakkal, hanem lopva tegye, arra ez összes népcsalád nyelvében nincs a törzsanyag értelményével rokon kifejezés, arra ez összes népcsalád szellemében nincs jelleme egyéb tulajdonaiból szerűlve, sarjulva fejlett jellemvonása. Megvan nyelvében s abban tükröződő lelkében: idegen ragadmányul. El „dul“-ja az idegen vagyont (dzoltai a mongol nyelvben, hadizsákmány, szerencse, zsold. Innen: Zoltán, Szultán, mint egy zsoldosztó), de az alattomosság annyira idegen alapjellemétől, hogy a büntelen az ügyeskedő alattomosságra sincs egyetlen ős szerületü kifejezése s nem tudja másként kifejezni, mint értelméből kicsavart árja fajta idegen szó rongyokkal: furfang (furfotte, olasz), fortély (vortheil, német), fondorkodás (fundál-kodás római latin származat).

Im itt az ősnyelvészet ízületeiből s ott az őstörténelemnek ez orosz fajról adott jellemzéséből összeszerűlve egy kép, hogy e mi fajunknak, melyet a népvándorlási harczok vaditó hatása kiforgathatott alapjelleméből, de hogy ősélete az aranykornak, a csendes, nyugodalmas boldogságnak egyetlen feltalálható példája volt a földön, — mutatják nemcsak az őshagyományok őshazájában való nyugalmáról, hanem ott vannak bizonyságául a keleti csendes kertészkedő élet máig való, őseredetü, nagy maradványai s hogy a hunyadmegyei elolához hosodott magyart a háza körül keritett kerttenyésztésről ismerik meg, hogy benne a lélek, mely ezt kedvelli, magyar, — mig Törökország szultánjának álladalmi költségen tartott kertje meg — a történelem emléke óta van oly hires kertül, mint a bécsi fegyvertár — fegyvertárul, — ím e népfajnak, midőn a népvándorlási harczok dühétől tajtékzott már, akkor sem volt egy egész nyelvcsalád kitáruló kebelének bizonysága szerint — nyelvének egész törzsanyagával rokon, abból szerűlt törzskifejezése — még a bünös ártalomnál használt alattomosságra sem. Hanem az alliteratio szellemével, mely az altáji nyelvnek sajátsága — képezte azon idegen nép nevéről, melynek jelleme példá-

nya előtte a „rut“-ságnak, „rusnya“-ságnak, „rossz“-aságnak és az „or“-ságnak. A tanuság az, hogy fajunk nem volt sem ügyetlen, sem ártatlan annyira, hogy minden tettetésre képtelen legyen. A „csel“ harczmódjukban benne volt s kifejezése egész ágazat rokonsággal megvan altáji nyelveinkben, megvan igy az „ál“-ság, de az aljasság rokon fogalmául. Hanem az ország, az ármány, a messze kiszámitott egész rendszeres alattomos nagy ártalom, az mint kifejezés idegen a nyelvben, arra nem volt képes saját szelleme kifejező hangján szeríteni szót. Az „ármány“-t átvette az árjafaju persák nyelvéből, a másikat, az „or“-ságot egyik előtte legjobban ismert árja fajnak, az orosznak jelleméről, nevéről, mert a többi árjafaju népekkel vándorló érülközése volt, az oroszszal településileti érülközésben élt a történelem végső emléke óta — s jellemének mélyét ismeré.

Mire az ország és ármány kifejezése megragadt nyelvében, akkorra annak fogalma is megragadt lelkében. De ős nyugalma honából, a hol ez a nép, ennek lelkülete, és annak kifejező élő teste, nyelve szerült, onnan nem hozta magával, ott nem ismert többet a cseleknél, az álságnál, mely előtte az aljassággal egy.

Az ország, a fondorlat, ármánykodás jellemétől idegen, megtanulta ismerni az árja népektől, de a saját népcsaládjának összes fajainál nincs a nyelv törzsanyagából szerült kifejezésé-ül, nincs a jellem alapvonásaiból szerült lelki tulajdonául.

Egyesei éltek azzal, élt Attila mint az idegen fegyverrel hozzátanulva kezeléséhez, tartva de magához lánczoltan idegen tanácsosokat, minisztereket. Mire voltak azok? A hadintézés tanácsára fél seregeik árán vették volna meg az idegen uralkodók az ő hun vezéreit. Tudta ő azt. S a ki Olaszországban nyelvmesterekkel tanittatta a hun nyelvet, a ki oly nagy volt, mint ő, az szerette önfaját. De azért az ős idők renegátjaiból tartotta legnagyobb ministereit: az idegen fegyver, a fondorlatok, ármányok kezelésében okulására. Ehez nem értett az egyeneslelkü, komor hun. Szegény Buda e miatt lett a hun birodalom egy emberéleti nagyságának megváltó hun martirjává. Ezért pusztult el Attila

halálával az ő birodalma. Nem az igazhitü jámborság vigasztalására, hogy a mit fondorkodás épitett, annak bukás a vége. Az is igaz. De a hol a fajtestnek egyeteméből, lelke mélyéből sarjult tulajdon az, ott él épitménye addig, mig az a tömeg táplálni képes azt a maga tömege erejéből, anyagi és szellemi erőbíró emberekkel. De Attila fiaiban, vezéreiben, népében volt hős, a világ mintaképéül való hős, de nem volt az óriás zajlatu és miveletlen tömegeket uraló fondorság. Azt ő maga fogta fel fegyveréül. Halálával levegőbe szállt. A hadisten kardja itt maradt, annak volt méltó ura, hős elég, de az uralkodás fondorságait nem tudta éltetni — sem fiaiból, sem vezéreiből, sem fajának testéből egy sem, mert nem élt az a lélek-tulajdon fajában, fajának szellemében oly általános tulájdonúl, hogy a mint a születés, rang, hősiesség s az elmebeli fejlettség bizonyos foka egyesült valamelyikben: ez a tulajdon ott van a lélek alapvonásául az elmebeli fejlettséggel nagyrafejletten s ott van benne fajának typuszául s vezéréül az uralomra termett méltó utód a zajlat felett.

Ezért nem tudott ez óriás hun faj Attilán kívül egységre szerülni. Az egyéni függetlenség nagy vágya nem volt oka a szétbasonúlásnak. Meghódúlt az az idegen előtt jobban, mint önfajával szemben. Sokszor fajgyülöletből. Mert azt sem tudta kiengesztelni sem egyik, sem másik rokonfél, mert nem volt meg benne az ahoz kellő ármány, furfang, fondorságnak szelleme.

Ezért egyesült ez a faj mindíg, mikor nyilt oka volt, mikor belátta mind, hogy most létele forog kérdésben, de szétválott, a mikor az egység nyílt oka eltünt szeme elől, mert nem volt közüle, a ki az egységet foglaló rejtett okkapcsolatokat teremtsen s a felett uralkodjon, mert ahoz a fortély, furfang, ármány szelleme kell, a mi árja néptulajdon s ezért uralta ezt az óriás altáji néptestet mindíg ott, a hol csak érte, az árja fajnak bármely szakadék népe — nem erőhatalommal, hanem az ármány, fondorság hatalmával.

De ezért hajnala a mi fajunk napja jöttének a miveltség általánosulása, mely a jelennel, az eszmei és vagyoni forgalom

(sajtó és vasutak) egymást növelő meggyorsúltával egy uj világunknak forduló korszakát nyitotta meg. Mert a míveltség általánosultával, az érdekegységek milliom szálainak felismerésével, a fajszeretet és meggyőződés egymásból melegültével, világultával tünik el az a vakhomály, melyben az ármány az ország — mint egyedül tenyésztő világában — uralkodott felettünk.

Ezért uralkodott még saját Árpád-házbeli királyaink alatt, az ő árnyékukban is — e nép felett az árja népszellem s annak ide csődült kalandor s renegát serege — nem erővel, hiszen szunyog-csapat volt egy hadsereghez — hanem történelmileg ismert országaikkal, ármányaikkal.

Ezért van az, — adjuk meg a fortély, az ármány szellemének ön-világabeli igaz dicsőségét, — ezért van az, hogy — nézzük végig az árja népek törvényalkotását, melynek szellemében a nép lelke, mint a tükörben híven ragyog vissza: —

Sparta a legnehezebben határolható társadalmi jelenséget, a fényűzést s a legbensőbb, legnemesebb szervek betegségét, az elpuhultságot, — mely utóbbira az árja faj sokkal hajlandóbb nálunknál — kiírtotta nehány szó törvénnyel teljesen. Nem parancsolta, hogy „nem szabad fényt űzni, elpuhulni" — nem részletezte ezt ezer szabállyal, hogy mintegy meginduljon az állam sajátkezüleg ölni meg az állam területén minden legyet, — hanem alkotott a czélnak megfelelő intézményt — a szerűlet oly kiszámításával, hogy nehány szóban ráparancsolhatá a társadalomra, de sikere biztos, mint az erők eredőjének iránya — le a czél közepébe, szivébe hatolva. Törvénye nem parancsolja azt, a mi *czélja*, hanem azt, a mi czéljának csalhatatlan biztos *eszköze*, gépezete. — Magyar Likurgus több érőt elpusztított volna a rendeletek tábláira való viaszban — s ma a papiros anyagául való rongyban, mint a társadalom legnagyobb fényűzésével valamennyi selymében, bársonyában. — Mert ennek a fajnak otthona a természet világa, lelkének hajlama a természeti törvények — fúrva-faragva, ásva-vésve vizsgálatában leli gyönyörét. Az árja népek otthona, világa a városaikba összebújt embertömegek összefoglaló

szerének pállatag világa. — Mert azok még a természetet s annak törvényeit is az emberi világból átvitt névvel nevezik; míg nekünk az ember jelleme is „természet“ s a „jog“ is egy a természeti „igaz“-sággal (ig- jog — mint ih-ar, joh-ar stb. Ig-az, íg-e, ig-en, eg-enyes, ég, egy, egész.)

Róma remek jogászatában a mi észjogi érvényü tétel van, az kevesebb értékü. — Mert azokat Székelyország rhabonbángyülése is kimondta volna mindet az esetek előfordulása szerint — épen oly bölcs és egyenes szabatossággal, mert „a körnek sugarai: — természetből egyenlők, mielőtt a kör rajzoltatnék“ (Montesquieu.) — Remeksége — nem kimondásaiban, hanem szervezetében volt. Remeksége abban volt, hogy intézményeivel az életet utolsó mozamatjáig kormányozta, a mik nem parancsolták, hanem előidézték az eredményt. Parancsolta — de nem czélját hanem annak csalhatatlan eszközét, „institutio“-ját.

Mily tökélettel éltették tovább árja néprokonaik ez operativus törvényalkotási szellemet: annak nagy időkre való remekjei

a magánjogban az olaszok váltója: e forgalomra eresztetett, kerékre vett adóslevél

és a németek telekkönyve: az ingatlanra vonatkozó jogok igtató hivatala, melynek legtökéletesebb része a jelzálogrendszer — minden alapeszméjével s teljes alapvázával a római ősjogászatból van átvéve;

s a közjogban az angol szellem alkotványa, a parlamentarismus, mely nem egyéb mint egy alkotmány biztositó gép az emberek összeviszonyításából szerkesztve.

Nézzük ezzel szemben a magyar törvényalkotást:

a magánjogban az adósság ügye: a charta biancán az aláirással együtt kitétessék az adósság összege, kamatja 6%-nál nagyobb ne legyen, — lejárata, kelete. Több nem kell. Egyébként a hogy Ulászló classicus, mert örökérvényü szavakkal mondotta — „a ki adós fizessen.“ Ennyi az egész. — Ingatlanokhoz

való jogokra nézve: az ezer ránczu adomány-rendszer, — minek legorganicusabb alapelve: a hadakozó fiág kihalta utáni háramlás, a nyugoti árja népek hübér-rendszeréből később vétetett át. Ezt azután gyürkölték s mind jobban bonyolitották mindaddig, mig az Idő, a mi Gondviselőnk meg nem szabaditott tőle, — épen mint a hogy most tesz magyar kormányunk a németektől itt maradt adó-rendszerrel, postaügy szabályzattal sat. — S a „zálog rendszere", hogy 32 évig a vagyon minden haszna másnak adható, de megmondja az adós, hogy okos helyre tette a pénzt s akkor urak a maradékok a vagyon szagából. A haszna övék lesz abban az esetben, ha a semmiből tudnak teremteni annyi százakat, ezereket, a mennyit ősük a vagyon haszna mellett mástól vett a vagyon hasznáért. — Hanem azért a vagyont a zálogtartó sem évithette el soha. — Igy téb-láb a maga alapelveit feladva elügyetlenedett egyenes, józan elme.

A közjogban az angolok alkotmány biztositó gépének párja: esküdjön meg a király második András király aranybullájára, melyben az mondódik, hogy ha a király az alkotmányt meg nem tartja, bármelyik nemes fegyverrel ellenállhat neki. — Megesküdt. Elég. S nagy tanuság, hogy saját vérünkből való fejedelmeink felől elég lett volna nekik maguk közt. Az „ellenállási záradék" aztán eltöröltetett, megmaradt az eskü s hogy becstelen a ki megadja a törvénytelenül kivetett adót. Hát ha nem adták, bevették. Hanem azért megtanitottuk még Matyás király Urunkat is, hogy miként gondolkozunk konok fejünkkel a törvénytelen adók szedéséről. Meg az tudott bánni velünk, mert nagy volt annyira, hogy minden tulajdona között legnagyobb volt fajszeretete. A többinek, az idegen uralkodóknak veleje, vére nem volt a miénk. Azokkal nem boldogultunk. Pedig esküdtek. Hanem azért több volt az esküszegés, mint az eskü. Az hát nem elég biztositék. Mi másat tehát? Elismétlik a „sérelmeket", a „tiltakozásokat", kikiáltják mindannyiszor, hogy Magyarország független, szabad ország s hogy ez biztositva legyen kimondják törvényben, hogy magyar tanácsosok szava szerint köteles járni a

király esze, sat. ilyenek. Esküt rá. — A többire ott a történelem. —

Micsoda különbség van ezek közt? Az, hogy az egyik törvény alkotásban nyilatkozó szellem a népből, annak lelkületéből, egyik és másik helyhezet szerinti érdekeiből a társadalom egyetemét befoglaló valóságos eszmei gépet alkotva — annak működésében biztositja azt, a mit a másik elkiáltva parancsol, de az az óriás szabályozatlan valóság, az élet kineveti.

Ez a mi igazságügyünk s közigazgatásunk szervezetlenségének oka. Parancsolatok vannak itt oly számmal, hogy ha ez így megy, irattárrúl lesz beboltozva az ország. De szervező törvényünk az utolsóig mind idegennek másolata, vagy maga az idegen. Pedig van e fajban a szervűletre való óriás erő — ott ős tenyészhonában vele született, benne termett csiráúl, — csak legyen fejlesztésére való önálló társadalmi tenyészete. Ott van benne aszva, mint az egyiptomi gula fenekén talált ezer meg ezer év előtti időből való búzában a csira, — mely tenyészetnek adva, virágzatra, gyümölcshozásra szerűlt, — mert a „szer“ (organismus) kifejezése a leggazdagabb rokonságu s a leggazdagabb tenyészetü — származatu szótörzse mind a magyar, mind az összes altáji nyelveknek, mely ott ragyog emlékünkre legősibb törvényünknek a „hat kő szer“-nek is nevében s maga „törvény“ szónk azzal egyértelmü származat (régi magyar nyelven törlejt — palóczosan: szerít, képez, alkot, az eszefacsarult uj magyarságnak: jöveszt, termel, mongolul: töröl, törökül: tör-emek: szülemleni, alakulni.) Ez a népszellem, mely nem volt otthon a középkor sötétségében s azért a haszonleső ország uralta, otthon lesz az újkor világában (nekünk a világ sokat jelent). Mert „szerelmé“-ben is a „szer“ van ennek s akkor ég igaz gyönyörében lelke, mikor egy-egy pillanatnyi nyugalomra szálltában a dolgok „szer“-ét vizsgálhatja — nem hasznát lesve mint az árja faj — mert ez is nagy vonása közöttünk a jellemkülönbségnek, hogy szeretjük büszkeséggel a sikert, de nem a hasznocskák minden áron befelé kaparását, — hanem sze-

retjük a dolgok vizsgálatát s annak sikerét — gyönyöréért, a mint azt egy magyar tudósunk mondotta „hogy a tudomány nem befektetett tőke, nem elvetett mag, melynek termését várjuk, hanem élvezni való kamat, a míveltség virága, melyet gyönyörünkre szánt a minket szerető Gondviselés.“ Mert nagy tanúság van abban, hogy a magyar népnyelvnek nincs régi szerűletű saját kifejezése a vagyonmegtakarításra (takar, takarít. még a mezei munkában is a fedéstől van át véve.) Nem tulajdona az a vagyonféltés, mely a korral, a munkabíró erő fogytával nő az emberben, a nemzettségekben s a nemzetekben — mintha egyikkel a másikat pótolná a természet. Legnagyobb az emberiség három nagy faja közt az öreg sémi fajnál (zsidó, arab sat.), mely faj egyuttal a vagyonszerítő munkát legkevésbbé folytatja, — csak a munka szerűlete felett számitgat és szükölködve takarít, rak félre, hogy a Jézus Krisztus megsokalta bennök — majdnem kétezer évvel ifjabb korukban — annyira, hogy az általa szabott „Miatyánk“-ban megtagadta a tőkésítést, a jövendőnek való fészekrakást — a „kérés“-nek a mindennapi kenyérre szorításával, mert ebből nagyobb romlását látta sarjadni a jövendőségnek, mint az ellenkezőből. — Legalább az evangelium — a fösvénységről való sok nagy példázással s a „miatyánk“ — a mindennapi kenyérkéréssel — ezeket adja tanúságul. — Pedig becsülte a jószágot. — A kenyérmorzsa szedetés egy nagy tanítmány volt. Mint a hogy vétek a magyar népnek egy alantrejlő, — a földcsókolással rokon, ős hagyománya szerint a kenyérmorzsa és a buzaszem eltapotása, melyet a többi fajú nemzetiségünk így nem ismer. Fölszedi hasznáért. Amaz fölszedi kárával — hasznosabb munkát mulasztva, mert vétek tapotni, szemétre vinni sat. — Kevesebb, de kifejlett a vagyon szerelme a férfi korú árja fajnál, — a vagyon törlejtő erővel átlag egyenlő nála. — Nincs meg a legifjabb altáji fajban, melynek egyrésze még otthon — játszik, vagy pihen. A másik ide válamodott része: Európa mezei napszámos legényeinek nemzete — ezeknek munkabíró erejével, szegénységével s a jövőre az időben bízó nemes gondatlanságával, mely a

vagyon gyűjtését s őrzését csak a „kuporgatás“ gúnyos kifejezésével tudja nevetve nevezni el, (mert ki használná ezt komoly értelemben pl. a takarék pénztár nevében?) Neki a jószág régi értelemben = jóság. Megbecsüli annyira, mint a „jó‘ embert, de a jövendő biztosítékát teste és lelke erőiben keresi, (mert a testi és lelki fogyakozásra 4—5 annyi gúnyos kifejezése van, mint bármely leggazdagabb elnevezésü fogalomra.) S a ki ezekben gyengülve — a vagyon „kuporgatás“-ával ragódzik a jövendőbe, — azt leneveti. Az a lélek teremt nagyot a szellemi haladásban. Művészetében a remekség egét verte már e 6 milliónyi, számban, vagyonban szegény, de gazdag lelkü nép mű-költészete — Petőfivel, Madácsesal, Aranynyal — nem említve Zicsit, Munkácsit s a többieket egyebekben. Következik a tudomány, a természet tudománya. Ez teremt ott nagyokat. ennek a léleknek classicum, örökremek mindenalkotása. — Meg tudja az alkotni ön-szerét ezen a földön. Bizonyságául ott van történelmünk, hogy ez ország világában lételt szerítettünk magunknak — s mélyebben magyar városainknak s a hány felé tört, — annyi kis országgá szerült megyéinknek történelme. S a mi mind ennél gazdagabb, — ott van bizonyságául azoknak a kőszáli sasoknak, a székelyeknek őstörténelme: hogy az Attila birodalmát összeroppantott zajlat között — e kis maroknyi hun népszakadék souverain állam s a legteljesebb szabadságban élő alkotmányos állam volt igazsággal, bölcseséggel, ős intézményeit s míveltségét fejlesztve akkor, ott — a népvándorlás viharát muló hatalommal közel egy fél ezred évig, — mikor aztán Zandírhámmal élükön s a pusztaszeri törvények elő-mintájával, törvénytáblájukkal kezükben leszállottak Árpád testvér rajához hatalmi egyesülésre, — de nagy erkölcsesel és nagy bölcseséggel — nem hagyva el a gazdag alföldért mostoha sziklás hazájokat, hanem — mint később Erdély a nemzetiséget, — ők magát az ős hunmagyar alkotmányt (gyúláik, rhabonbánjaik, horkázaik mathematicai szabatossággal egymásalá rendelt intézményeiben) s az ős hunmagyar míveltséget (sokáig az ős hun vallást, a legutolsó századokig a hunszékely írást, saját épitészeti,

ipari stylt sat.) tenyésztve — a magyar faj támadása ellen vérükkel védelmezték, mikor itt a keresztyén papság nemzeti jellemfoglaló őshagyományainkat kiirtotta mind.

Ezért büntet bennünket az Isten, a testvér-tagadás legundokabb bűnének ostorozó Istene, hogy ott Moldva, Bukovina, Bessarabia, a régi Kúnország tiszta hunmagyarfajú összes népei: Moldvában az árja faj legutolsó veszni tért szakadék-népének, egy maroknyi bevándorlott oláhnak, — s Bessarabiában, Bosnia Bulgária bosnyák, bolgár hunfajta népével együtt a belékeverült másik legmívéletlenebb, de legalább életre törekvő árja fajta népnek a szlávnak nemzetiségébe fúlt, Kazán tartomány tiszta kúnfajú lakossága meg — most vonaglik végsőt a szlávság alatt. Micsoda óriás erejü védő falazatja lehetett volna — Zala vármegyétől a Jászságon, Kunságon, Bihar, Szabolcs, Szatmár vármegyéken, Erdélynek nemzetiségünket mentő régi magyar fajtestén s a Székelységen keresztül a Fekete tengerig annak egész nyugoti vonalát alá és fel befoglaló ez óriás egységes hunmagyar fajtest — a szlávság ellen — a világmíveltségnek és világnyugodalomnak, — meg ez idenyomorult kis maroknyi magyarságnak, mely a kúnokat ősvallásukért fajpusztító gyalázatos harczokban ölte kifelé s a tatárpusztítások után, ezek bekönyörgött maradékának köszöni szégyenül, hogy hazája szivében — ön vére él és nem az árja fajok bennünket azóta régen kipusztított fenéje rág. — S az alávaló bűnt bröklötte a maradék, e létéért remegő jelen nemzedék, mely ijedtében az osztrák ármány 300 év óta vásott poklának öblébe, az osztráksággal való teljes egységbe maga dönti be most magát és nemzetünk jövendőjét, — de elnézi ott Bukovínában, hogy pusztul kifelé enfajunk, mely az északkeleti vármegyékből kimenekült kuruczokból s a székelyek közül a hatalom által kiüldözött fajfiainkból települt meg ott; — elnézi Moldvában, hogy öli ki a legnagyobb könnyűséggel az őshunok utolsó magyarúl szóló ottani maradékait, a csángókat épen az oláhság.

Im ez a fajtest, melyet ott keleten bocskoros lábával tipor, gyilkol kifelé, — nemcsak Bosniában, Bulgariában, Bessarabiában, Ka-

zánban, hanem a lappok, estek, samojedek, vogulok, cserkeszek, tatárok satöbbi enfajunkbeli népek millióiban a szláv, s itt határunkon Moldvában egy maroknyi oláh, az árja fajnak e legutolsó két népe; — s itt nyugoton gyilkolja kifelé vagyoni erőnket Ausztria. Ez a mi történelmünk, jelenünk, — mi lesz ez úton jövendőnk?

Ezen az úton veszett ki már most saját törvényszerítő erőnk, az önálló jogalkotás, az álladalom gondviselő hatalmának isteni ereje. — Utána kivész parlamentarismusunk, melynek a szakerők s az egyetemesen irányzó nagy elmék gazdag versenyét követelő mechanismusát most se győzzük már emberekkel, mert a társadalom szellemi erőit is a vagyoni erő sarjasztja s egyik a másikkal csűnik el, — s nem fogjuk győzni csak pénzzel sem a parlamenti kormányzás nagy gépezetét, melyhez nem is tudunk. — Véle vész alkotmányunk. — Alkotmányunkkal álladalmi önállóságunk, s azzal vész ki nemzetiségünk, jövendőnk, hazánk élete, mert a testvértagadás undok bünéért büntető igaz törvényszerűség, az Isten veszt ki bennünket, mert még ez itt csenevésző fogyatkozott fajtestünk szerelme is kiveszett belőlünk, mert a társadalmunk tömegét vezérlő közszellem elszakadt e nép szellemétől, nem nézi envilágát, idegent bálványoz mindenben, el„fajtalan"últ: kiveszett az „erkölcs" társadalmunknak — ékén, vezérletén álló közszelleméből, — népszellemünk, fajtestünk tömege oda len fekszik vesztére-váltan, megdermedten, a mi életjelt mutat belőle, az hiúságban, idegenséget mímelő czifrálkodásban rongyollik, — a többi magába veszetten rothad el felé.

Majd a mikor e mi fajtestünk fenékrétegeinek lelkületét ismerni — nemcsak anyagot gyűjt a nyelvészeti kutatásokban, történelmi monográfiákban s a néphagyományok gyüjteményeiben a tudomány, hanem úgy tanulmányozza azokat, hogy a világ nagy tanúságaira hallgatva, de innen — és nem az árja népek szemléletébe szédült szerencsétlen képzelgéssel irányozza egy önállóan fejlődő magyar társadalomnak szerűletét, — a magyar védvám után való második s további évtized folya-

mában, akkor lesz saját szerűlete az önálló szerűletű társadalmat foglaló magyar jogállamnak is, de míg engedi országgyűlésünk, hogy gyilkolja kifelé e társadalom tenyészetét az árja ország, — addig ez — idegen világhoz forradt félkegyelmü tengés felett a saját törvényszerítés: a magát tagadó éhenhaldoklásnak — életszínlelő nyomorú hazugsága.

Nagyollja valaki ezt a kifejezést? Hiszen nyíltan ver arczúl Uraim a saját tudományotok, mikor a legmélyebb gondolkozók mondják a sajtóban — tehetetlenségetek láttára, hogy semmi más mód nincs: vissza kell állítani az osztrák polgári törvénykönyvet országunkra s a hol egy a kereskedelmi és hitelforgalom, mire ott a külön váltó, — külön kereskedelmi jog? Nem is különködik az többel, csak hazug nevével, hogy „magyar.“ — A perrend újat nem adott, csak a történelmileg maradt szabályzat foltokat foldozta össze, — a hol hézag volt idegenből kiegészítve. — A többi összes törvényünk a mi van, — nem a büntetőjog, a mire Kálmán királyunkkal azt kell mondani, hogy „mivel nincs, róla semmi panasz ne legyen,“ — a többi mind idegen. — Nem is beszél róla senki, hogy esak egy íznyiben is önállót alkossunk. És mire is ott, a hol az élet maga nem önálló — annál fogva nem követel semmi önállót? De arra nem gondol azok közül senki, hogy az önálló társadalmi szerűlet egyetlen de csalhatatlan biztos intézményével, a védvámmal önálló társadalmi életet, magát gyarapitó s gazdagító önálló vagyoni életet teremtsen, hol a jólétben felsarjúlt míveltség, tudomány s fajszeretet világa, melege e nép, e társadalom-test lelkületét ölelve, annak kívánságait tegye törvényhozási s kormányzási problemákúl, annak alapindúlatjait, természetét vegye önirányzásáúl s annak saját történelmi intézményeiben keresse azon eszméket, alapelveket, mik a jelen való és ím (akkor) saját jelleme szerint fejlett viszonyaira áthozhatók és felfejthetők. —

Igenis: „a míg engedi országgyűlésünk, hogy gyilkolja kifelé e társadalom tenyészetét az árja ország, — addig ez — idegen

világhoz forradt félkegyelmű tengés felett a saját törvényszerítés : a magát tagadó éhenhaldoklásnak — életszínlelő nyomorú hazugsága " —

Ez az árja ország, ez az altáji és árja népek között folyó történelem alapvonása, ez volt a „rontás" a mi történelmünkön egy ezer év óta. Borzasztó küzdelem az, küzdeni e láthatlan ellenséggel. — Itt is, ott is üldözünk egy-egy futó sereget, örvendünk a győzelemnek már — s akkor lép elő az or-ság kitárva e nemzet, e társadalom kebelébe vájt poklát, de csak midőn alá ásta már — s győzelme biztos már teljesen. Ekkor iramodnak égnek, — „légvárnak" a mi vágyaink, ekkor vágták mindíg inatta e népet, ekkor roskadt ez mindig egyet-egyet, ekkor hadonázott még egy-egy darabig recriminatióival, protestatióival, a mire csak mi hallgattunk s ekkor ismerte be újra meg újra ismétlőleg „a bevégzett tényeket", a „valóságot", „az élet, — a körülmények hatalmát." —

S hogy az or-ság jellemvonása fajunk alapjellemétől idegen, annak nemcsak az volt következése, hogy ezt fegyveréül soha nem használhatá, hanem hogy ez volt az a fegyvere ellenségeinek, mely ellen védeni nem tudta magát, mert fel sem ismeré — mikor bújva, or-úl vesztére dolgozott. — De mikor létét fenyegette már, —

ez volt a mi népünk őrszelleme történelmében : —

akkor megérezte lelkének egy önkénytelen rebbenésével, mint a darú, mely nyugton van a láp minden madarának ezer zajja, robajja között, de minden madár között legjobban érezi meg a reá fenült orgyilkos veszélyt, — mintha a Gondviselő a vészvigyázó örök éberséget — s a veszély nagyságát egy pillanattal mérő mély sejtelmet adta volna e nyílt lélknek a minden felől rá leskődő ország ellenében való őréül. —

Óh! történelmünk, jövendőnk intő szózatjául szóllaló mély jelentőség van abban, hogy a mi honkereső, darvadozó őseinknek a darú volt jósló és jelmadara. Mert ne réve-

dezzen az ősnyelv „turul“ madara felett a tudomány. Tekintsen oda fajrokonaink a jakútok nyelvébe, melyben a „turulya“$_3$ az ős magyar „turul“ madár nevének ezer év előtti időből szakasztott mássa — ma is a hasonlón hangzó magyar „daru“-t jelenti. — S azután lépjen oda trónjához, e néphez, mely viseletében, szokásaiban, szellemében — a keresztyén vallás írtotta jellegeken kívül — ma is az ott e fejtestnek johában, bensejében, a mi volt ezer év előtt: — hunkaczagánnyal a borsodi tiszaháton, hun gatyával, hun karikással mindenütt. Ott megtalálja, hogy még a hol a darú messze sehol nem tanyázik, — ott is a madártollakból a kalapnak egyetlen általános dísze s a legénykorba lépésnek jele (kivált nagykúnságon) a darú toll, a régi magyaros szerszámzatú paripák fején forgóban párosan lengő darútoll. — Azután ügyeljen oda (Ipolyi A. Magyar mythologia. 1854. 584. lap. Függelék. Lugossy József gyűjteménye), hogy a csillagoknak e népnél való 267 nevezete között a fiastyúk képies nevén kívül egy sincs madárról uevezve. — Hanem van — ott a mi égbe szállott ősvallásunknak a csillagokban fenakadt tündöklő foszlányai: a Tátos csillag, Lehel kürtje, Mátra szerelme, Boszorkány szeme, Hetevény, Hadak utja, Sellő csillag sat. között — van a darúról nevezve kettő: egyik a „Darvak vezére“, másik a „Darvak hugya“ — ez utolsó, századok előtti összármazatra utalva régies értelmehalott nevével. (Hugy régi magyar neve a csillagnak — kiegészítve a család mind a három féle nőire a nap, meny, hug gyönyörű kettős értelmű nőhód-oló szent szó-háromságát, az ős magyar nyelv- és jellemnek ez igazi keleti, gyönyörű gyöngyét.)

Azután ügyelje meg, hogy azt a kékből fejérbe játszó szint, a mi olyan, mint a vad galamb, gém és darú tollazata, soha nem nevezi az eredeti jellemű magyar nép se „gém szín“-nek, se „vadgalamb szín“-nek, bár mindegyiket többször látja, mint a darút; hanem azért „darú gubája“, darúszőrű lova“ van. Természetes magyaros, hogy míveltjeink tőle különködő finomkodással — egy szent hagyományt tapotva — „vadgalambszín“-nek nevezik azt.

Hanem fajunk egy fogyatkozó teste „darúszín“-nek nevezi csak — még.

S azután nézze el népdalait : szerelmi öröme ritkán válik hangra. Az öröm hangjától nem rezdül ez a néplélek, — nem alaphangja. Búja kél a dal szárnyára — s ha csalva van : a vadgalamb, vagy a pártalan gelicze búgásába szakad ; ha távol van : a fecskéhez, a házak otthonos lakójához szól fájó, szerető üzenettel. De mikor e szerelmi jelmadaraktól elszakadva, kiválamodik a legszebb, legmagasabb irányú dallamban röptére lelkének alapindúlatja — a búskomolyság : akkor az énektelen, a pár-szerelem örömétől legridegebb és még is legalapindúlatjával hódolt madarához, a darúhoz száll, melyre mint legmélyebb indúlatjait, emlékeit zajgató jelmadarára — egy történelem átszigorogtában sajgó búskomolyságában, legünnepélyesebb indúlatjának felzajúltában függeszti szemét. —

Nem az ó görög hagyományok, nem az ős-római, franczia, porosz, osztrák, orosz czímerek sassa, — nem az árja népek ragadozó madara; — a tenyészet nyúgodalmát kereső s örökké tenyészete nyúgalmáért remegő, vészvigyázva fen-rebegő darú volt a mi jelmadarunk.

A Krisztus a kakast tevé a jövő világ hitvallásának ily jelmadarává. —

Hanem azért egy volt az ő vallásával a mi ősvallásunk

nemcsak az egy igaz Isten hitében, csakhogy mi hatalmának hirdetőiül : nem az apostolokban s szentekben, hanem a tűzben vízben földben és levegőben hittünk ;

nemcsak a vérlakoma vallásos nagy ünnepélyében, mit a hun, avar s pogány magyar vezérek „szer“-ződéseikre tartottak, hogy a mint szétvágták ott a kutyát, úgy szakgattassék az ő testök — s a mint megmetszett karjaikból folyt akkor, úgy folyjon az ő vérök bármikor — az igazságért ;

nemcsak abban, hogy valóságos gyermekes bizalommal — soha nem járt vágyunk tovább a szónál, mikor a „mindennapi kenyeret“ kértük, mert természetünket követve, megtartottuk

a parancsot, hogy „ne szorgoskodjunk felettébb a holnapi napról“, — mert nagyon is tiszták voltunk a keresztyénség ágyának szennyétől, a sémi faj fukarságától;

nemcsak a mindent befoglaló törvénynek, — hogy „szeresd felebarátodat mint önmagadat“ s hogy „nincsen különbség sem zsidó, sem görög között“ — egy történelem emléke óta való tiszteletében, mert senkit nem fosztottunk meg nemzetiségétől soha s meghagytuk minden meghódúltnak mindenét: — megér az annyit, hogy „szerettük úgy, mint önmagunkat“, mert a hol őt bántottuk, ott önmagunkat se sajnáltuk semmitől; —

nemcsak abban, hogy egy történelem folyamán át vérzettünk azért, a miért ő: — a keresztyén vallásért;

nemcsak abban, hogy jövendő életünkkel mi is csak az Istenben bízunk már, de bízunk rendületlenül; —

nemcsak abban, hogy a kikért emeltük vállunkon a keresztet e Golgotán, azok korbácsoltak hátúlról, azok itattak eczettel s azok vetettek most utóljára sorsot még ruházatunkon is;

hanem egy a mi őshagyományos, pogány jellemünk és vallásunk az ő vallásával abban is, hogy mind a két vallás jelmadarának jelentése, a vészvigyázó örök éberség! — s azt ő maga mondá, hogy ne a jel, hanem a jelentés tiszteltessék.

Örökké való igazság van annak az örök vigyázóságnak Krisztusi nagy tanítmányában. Mert az ember, — a nép egyetem önmagában is megposhad. Java és rossza ketté válik. Az egyik testéből vetkező lélek — élhetetlenség, — a másik lelkéből vetkező test, a rosszaság fészke lesz, melynek szava a sátán szava — s birodalma a test világa. Ezzel pusztultak el emberek, nemzettségek, országok. —

De nagyobb, mélyebb igazság az mi reánk, a kik itt vagyunk — jellemfoglaló ős hagyományainkat felejtve — fen Európa határán — a vasútjaink által egy pillanat alatt óriáslag felemelt vagyoni és eszmei forgalmi színvonal szédületes magaslatán — oda foglalva államunk közjogi legnagyobb kapcso-

latjait egy történelmi irtózatunk visszatagadásával legnagyobb ellenségeink államához, annak mozdulatjaihoz — mint jövendőnk váltságát, hogy annak árán a munka, vagyon és nép szerűletét alapítsuk meg, — hogy társadalmat szerítsünk e földön, hol eddig csak állam, — közhatalom alatt élő emberek tömege — volt, de a mi a társadalmat : a népnek egyesületi, nevelési, — a vagyonnak törlejtési, forgalmi s fogyasztási, — és a munkának a munkafelosztásban és munkaegyesítésben való, önálló, magában bevégzett szerűltét alkotja — az nem volt. S beláttuk annak a nagy bölcsnek, Deáknak lelkével, hogy míg mi folytatjuk a pert azon, hogy miként bírjuk e földet, addig más szánt, vét, arat a magáén — s mi szegények, a kiknek háta mellett parlagúl áll a társadalom — elpusztúlunk innen, elzüllünk a szegénységben s az álladalmi főhatalommal és Ausztriával való vásánkodásban. — És megalázta magát egyezer esztendőnek öntudatából e nemzet: — le — utolsó idői nyügének csókolásáig, — e nyügöknek sajátkezűleg lábára kötözéséig.

Óh ne büntess meg bennünket Te megtagadott történelem. Ne büntessetek meg nagy őseink, a kikben való büszkeségünket, a kikre néző önérzetünket feláldozánk : a belátatlan messze jövendőnek. Óh nagy cselekedet volt az. — Ábrahám az Isten választott embere tett olyat csak, mikor a Jehova kísértő kívánságára fölvitte Neki a hegyre egyetlen fiát égő áldozatúl. — Nem tett olyat az sem. Nemcsak azért, mert az áldozat elengedtetett neki. Hanem a Jehovah sem követelte volna tőle apját, mert a felett erkölcsileg nem lett volna az áldozónak hatalma. Mi múltunkat, apánkat áldoztuk fel. Több, nagyobb feláldozni azt, a kinek köszönjük lételünket, mint azt, a kinekünk köszöni lételét. — De nem is áldoztuk volna fel apánkat fiúnkért csupán. Egyebekért is tettük. — Hajoljon meg előtte Európa minden monarchiája — s minden jog — és cultur álladalma.

Igaz és nagy : — magyar lélek volt, a mely tette. — — Magyar, mely az árja országot, az osztrák nép haszonleső kapzsi-

ságát s ármányát még most sem ismeré valóságában. Im a váltságnak ide alkudott árát : nem árát, kezünkben hagyott maradványát, jövendőnket is követelik el, mint az „ezer egy éjszaka“ meséiben Baba Abdallah, ki az útfélen kéregetve — e bűnéért magát minden arra menőtől arczúl ütteté, — mint az elkövetelte a barát által neki felfedezett kincsből mind, a min előbb úgy egyeztek, hogy azé legyen. Mert csak megérdemli a kincsfelfedezés — osztás nevét, hogy nem értük be alkotmányunk biztonságául : a szabad sajtó, népképviselet, parlamenti kormány és királyi eskü mindenható biztosítékaival, hanem ez ürügy alatt nekik alkotmányt követeltünk. Holott ha nekik most parancs-kormányuk van: nekünk nincs közös ügyünk, hanem ha szüksége volt az Időnek a magyar alkotmány visszaállitására, akkor ma a magyar országgyülés a monarchia irányadója s Ausztriának szakadár-népei, melyek Magyarországnak most még nagyobb ellenségei, a trónhoz való hűségéért, — most nem tanácskoznak ott az ország, a monarchia és trón erejét istápoló munkára hívott gyülésekben, a salvus conductusnak, a világ vérrel vívott szabadságának meggyalázásául, ország bontó terveik felett, hanem otthon ül szét mindenik s kormányozza a rendbontó elemek igaz kormánya, a parancs-kormány s börtön a büntetése egy olyan szóért, melynek most özönével vesztik, rontják a monarchia becsületét és köz-erejét. — És akkor vagy visszautasítja a korona a szentesítés alól a közös érdekü ügyekbeli javaslatát ez országgyülésnek, ha úgy találja, hogy üdvetlen, — vagy elfogadja s ott egy parancsszó keresztül viszi : de ez az ország független. — Megosztottuk velük alkotmányos szabadságunkat, — feláldoztuk nekik múltunkat, hogy csak társadalmunk jövendője legyen a miénk — s most azt zsarolják el tőlünk.

Hol vagy nagy lélek, ki míg multunkat feláldozád, ott valál oltárunk előtt; — ott, mikor a harmadik évtizedre köttetett oda fiúnk, társadalmunk jövendője — leglelketlenebb ellenségünk lábai alá: — hogy lehetett azt elnézni? — ott, mikor ez a vaskarom vásta e társadalom testébe fele magát : — hogy lehetett még

azt is elnézni? — s hallgattál elfordúltan, azután elhanyatlottan s most, a mikor szegzik a koporsót társadalmunk jövendőjére — szemet hunyva-é vagy vakon : önfiaink, — erkölcsi hatalmad nagy helye kiodvadtan áll országunk gyülésében! — s mi itt vagyunk elesett martalékúl az osztrák kapzsiság, or-ság előtt, mely mindezt kiszámítottan évek hosszán át előre tervelve s akkor rádolgozva készítette elő.

Mert az or-ság kiszámítva rendezte ott Bécsben azt a pénzbőséget, mely nehány évente uralkodott e monarchiában. Rendezte kiszámítottan azért, hogy mikor ez a haza felé nagy dikcziókat harsogó, de velük szemben hallgató kormánypárt odakötözte lábuk alá először csak tíz évre a vagyon és pénzforgalom szervületét, — akkor belelovalják, hogy az ömlő bőségű pénzzel építse ki ez az ország a saját terhére s jól ellenőrízve e karom-rendszerre vasútjait, hogy oda legyen kapcsolva e minden hatalomnál hatalmasabb vasútak sínjeivel megbonthatatlanúl Bécsországhoz ez a társadalom. Hát ki tudja jobban biztosítani azt, hogy Szabolcsvármegyében Fényes-Litkén osztrákországi iparczikket fogyaszszanak, mint a hogy biztosítva van azzal, hogy a vasút mellett van? De mi bolond társaság építette volna azt ki a maga veszélyére más, mint — nem mondom tovább. — Nem a vasúti kamatbiztosítékokba évről évre fizetett milliomokkal terhes nagy összegekben van a mi vasútjainknak nemzet-raboló kártékonysága, hanem a vám- és bankegységet állapította meg azzal e társadalomra az árja or-ság.

Ez nem volt elég. „Idegen tőke kell a magyar társadalomnak“ úgy mondták, kürtölték azt akkor. S adós lett idegen tőke uraknak az ország, adós lett a nép, a ki még az nem volt — mind. S a pénzforgalom és hitel benső ok nélkül való dagályát — régen tudják azt e tengernek hajósai mint az ábécét — apály követi okvetlenül, azt már rendezni se kell, csak segíteni a csavarokkal ott a nagy gépezetnél. Segítik. Eljutottunk oda, hogy sem egy darab jószágnak két hét utáni áráról, sem egyetlen adósságnak jövő határidei kamatjáról nem tud senki számot adni e társadalom

milliói közt, hogy minő lesz valóságos értéke szerint. — Az idegen, kormányozhatlan, külső tényezők szerint hullámzik az a tenger, az idegen pénz tengere, melyre dobva van országunk egész vagyoni értéke. — Vegyen most ez a társadalom pénzt, készpénzt — egy állambank alapjául való összegben s vessen határt a kebelében folyó forgalomnak — onnan épen e forgalom központja, — Ausztria felől. —

Csak ember kell hozzá, a kinek értelmi erőit lelkének erkölcsi erői emeljék — s nem lehetetlen atvinni ezt a társadalmat egy új világba, hogy a második évezered itt fogja találni az igazság nagy királyának, Mátyásnak s a fajszeretet lángjában égbe lobbant nagy léleknek, Szécsényinek „álmait."

Mit — miként: elmondatja az Idő, — csak szükség lenne reá.

De tovább van még az árja ország poklának nagy öble. A vám- és bankszervezés fundamentumát nem addig kell ásni, a hol a 30 éves közösség s az utolsó lemúlott 10 év alatt kiépült karomrendszerű vasútak társadalom-forrasztó — s a rendszer bontásával a társadalom eddigi szerűletét s az állam pénzügyeinek mostani rendjét bontó következményei, mint az átmenet nehézségei feküsznek lenn.

Alább, egy mélyebb rétegig kell ásni ez intézmények megszerkesztésének előtervelésében, — addig, a hol az a tétel fekszik, hogy „Ausztria és Magyarország a történelmi helyezhetés szerint egymásra van utalva. Magyarország ezt végre elismerte az 1867. XII. törvényczikkel. Nem lehet megtagadnia a vám és bank szervezésével, mert a pénzforgalomban az ellentörekvések közerő-rongáló kárán kívül — a magyar védvám tönkre tenné egy nagy részében az osztrák ipart, az osztrák társadalomnak — s vele mint álladalomnak erejét." —

Itt egy árva, fortélyokra ügyetlen, egyenes lelkű nép a Duna, Tisza partjain. 300 éve bele vásta kezét egy szomszéd nép álladalmi életébe. Ez küzd önállóságáért. Elismerik törvényben, hogy önálló, de nem az soha valóság szerint. Forradalmak: erők törek-

vései. Békekötések : erők tarúlásai. Azért még is él. Védelmezi a terület távolsága. Védi az, a ki a mindenkitől üldözött vadak tenyészetét védelmezi. Tenyészik öntársadalmában úgy, mint a vad a rengetegben. Nem sikerül levenni lábáról végképen. Végre eljön a világ korszakalkotója, a gépközlekedés. Ezzel benyúl johaiba egy pár vonal menten. Azon úr a bécsi iparral s fegyvertárral. De az ország nagy része előtte még járhatlan rengeteg. Oda nem vihet senki vasútat, mert a pénze belefúl. Magyarország végre elismeri a valóságot : törvényben, — mert 300 év óta az itt különböző, elismeri az álladalmi közös ügyeket. Alkotmány. Miniszterium. Vasútak karom rendszerre : — fogva vagy szép madár. Reichsrath, államegység, — szükségtelen azt beszélni, eljön az magától most már. Csak annyit, hogy ismerje be újra a „valóságot", a vagyon és pénzforgalom, a társadalmi szerűlet, a nemzeti lét egységét — csak 10 évre. Elég az ilyen vasútakkal. — Úgy se szabadúlhat. Tudna még? Hátul ott az orosz hadsereg fegyvereinek orúl ide kancsalító villogása, elől itt a vám és bankközösség — fenekén azzal a tétellel, hogy Ausztriával egymásra vagyunk útalva.

Itt van az árja or-ság 300 év óta vásott poklának öble kitárva. — Nem a történelem folyamában való or-ságok ismétlése többé, mert azokból se volt egy sem ismétlés. Hanem ittáll előttünk a mesék ördöge, mely darabonként szakadozott ki a falból, most az utolsó befejező tagja, feje csatlakozott testéhez — vasútjainkban. Most csak annyit követel, hogy még 10 évig lakik velünk. Hogy azután mi következik abból, hogy „Ausztriával egymásra vagyunk útalva" — arról akkor beszél. — Még 10 év a lemúlott 30 év toldatáúl — s most már ez óriás vaskarom hatalma alatt? —

Hiszen tudva van, hogy embereink azért nem akarják érvényesíteni a bank és vám önállóságát, mert sok nehézséggel járna az átmenet most is már. Hát 10 esztendő után? Hiszen akkor „álomvár" lesz már a magyar álladalom létele s a magyar nemzetiség. Mert a hol a társadalom a maga létével nem önálló, ott az

ország nem önálló s az álladalom annak jogi formája, mely vele roskad vagy emelkedik : im a jelenvaló példája. Hol lesz a nemzetiség és a nemzeti műveltség, a társadalom erkölcsi és egész szellemi erőtömegének abból magából jegeczült formája, ékesítő, befoglaló s védő zománcza, a nemzeti művészet és tudomány, a társadalomban mint a földben életre szerült erőknek e virágzatja, gyümölcsözete, mely azon földnek, a társadalomnak örökké érleli s hullatja vissza belé magvait, hogy az a tenyészete, virágzata, meghozó hatalma a társadalomnak, mely a földből érczet, fát, magot szerít, azokból táplálatot s az ember a keze alá került anyagból a munkával jószágot : — az boldogságot s míveltséget, — a míveltség eszmét, tudományt s a lélek benső hajlamait ezekben nagyra irányozó művészetet — s az egymást nevelő nemzeti művészet és tudomány egy részben e fajnak nemes boldogságot s a tudományban előre törekvő lelkének megújulást, — másrésztt a természet erői felett való újabb, nagyobb rendelkezési hatalmat — s azzal munkája tárgyául s tenyészetének táplálatául mindig több anyagot s azzal mindig jobban bánni tudó tökéletesebb míveltséget teremtve — a társadalomnak ez a tenyésztő, virág- és gyümölcshozó hatalma, ez örökkön újuló körútjában egyik tényezőjével a másikat nevelve s örökké gyarapítva — ez a virágzat, mely a földből eszmét szerít s azt mindig vissza bújtja mind e földbe, hogy vele új s örökkön gazdagúló tenyészetre erjessze annak anyagát, — hogy ez a virágzat ezen a földön, melybe elevenen hulló vérüket bújtották vissza ezer esztendő óta őseink, —

ennek a fajnak, mely másfél ezer évet haladó idő óta kizavartan ős nyugodalma honából — fajának az altáji népek millióinak élén, mint a vezérdarú az otthon tenyészetét kereső falka élén — benyomúlva ide fajának ék-éül kelet Európa közepébe, — tenyészetének hona felett — a létel táplálatára alig nyugodhatva le — rebegve, ajangva kereng, —

hogy e fajnak, ezen a földön, az a virágzatja — örökké való legyen.

Im az árja ország, mely most álarczát levetve nyiltan vallja szemünkbe kárörömmel nevetve, hogy e virágzatnak itt nem lehet, hogy ennek Bécs országban kell tenyésznie, mert a birodalom érdekei úgy követelik. A vaskarom bele vásta már kebelünkbe magát : zsarolja, gyilkolja kifelé testünket életanyagából, s odacsapolja hogy legnagyobb ellenségeink tenyészetét, virágzatját táplálja vele. Mondjuk ki, hogy 10 évig nem is mondunk ellene, hogy nyugodtan folytathassa társadalom gyilkoló munkáját.

S valjon van-é a ki azt higyje, hogy 10 év után ha az új alku megkezdődik s megköttetik velök, akkor már nem fogják követelni a közösséget, akkor már nem parancsolják a birodalmi érdekek, hogy a magyar társadalom vére, vagyon-forgalma táplálja azt a nyomorult tántusz ipart, azt a bünből, országból fogamzott élősdi tenyészetet? Hát ki nem látja, hogy e vasutrendszer mellett nem lesz e földön akkorra magyar társadalom? A mi itt lesz e fajtestből, egy rothadó dög lesz az: — milliom darabra vásva szét a parasítáktól az emberarczú férgektől. Hol lesz itt akkor a magyar nemzetiség, a magyar alkotmány, a magyar álladalmi szabadság?

Itt van az árja ország 300 év óta vásott poklának öble kitárva! Tudtuk, hogy azt vássa. S feledtük akkor, mikor legjobban vásta kifelé lábunk alatt. Most már ki van tárva, hogy mire az 1888-ik évnek — e földön a világmíveltség védelmében átvívott történelmünk évezeredjének utolsó órája kong, akkor szétrepeszszék azt a papirosat is, a melyen az évezrednek utolsó évtizedére még vonaglott lételünk egy szerződés aláírásában.

Mert vallyon lehet-é reményleni, hogy túléli aláírásunkat nemzeti önállóságunk? Vissza nyilallik az ember elméjébe a német vámegység ország-forrasztó hatalma, a vasuti forgalom óriás öble, melynek vagy halottaiból kell föltámasztani e társadalmat., vagy kigyílkolja minden életanyagát, munkára szerültét, életét — s ez óriás hatalmakkal szemben — itt ez a nép, melynek annyi barom nincs birtokában, hogy földjével bírjon — s kezében valami kis babráló, tengeteg, gyönge kézműipar. Mi lesz annak a 10 évi vám-

egységnek a hatása? Hát hova révedezzünk ez irtózatos tényekkel szemben, mikor itt áll előttünk a 4 vagy 5 éves eredmény: a koldussá lett ezerek, a kereset, — pénz után gyötrődő milliók, ez a kiaszott, kicsapolt társadalom. Hisz nem a közösség megkezdéséről, hanem folytatásáról van itt szó. Eredménye itt van e társadalom egész sivár kebele. Csak egyet nem ismerünk még, azt hogy mi szaporúlatban, mi progressióban fog ez haladni tovább. Mert azzal fog haladni, mert ennek ellensulya semmi sincs.

A pénzforgalomban: Beszéljünk magyarán. Nincs itt idő a szó-majszolásra. Tisztelet az egyéni értékű személyeknek, mely annál nagyobb, minél inkább elüt tőlük az osztálynak egyetemes jellege, de legelőször mondjuk ki azt, hogy nincs itt magyar kereskedelem. Nem is teremthet itt a 30 év sikere, — a Bécsben öszpontosuló forgalom mellett. Vagyoni és pénzhajhász, hazátlan, jött-ment szerencse-vadász annak legnagyobb része. Nem is telepűlhet e külső, idegen, azért innen igaz valósága szerint nem is ismerhető forgalom-folyamatra sem a becsületes tőke, mert az nyúgodalmas honát keresi, sem a becsületes munkaerő, mert azt meg vállalkozásában tizszer elöli az árapály addig, mig egyszer a a szerencsevadászt. Ez ha bukik itt mint „Rubinstein“, ujra kezd amott mint „Diamantstein“ s így végig a világon telephelyeivel — s az ásvány és növénytanon firmáival. — Nyilt dolog, hogy a „magyar kereskedelemnek“ hitele nincs. S a hitel nagy útján való vagyoni és pénzforgalomnak a kereskedelem első tovaterjesztő közege. — Ezek lesznek azok, a kiknek bizományosai veszik vidéken 4 — 5 forintjával tavaszszal a buzának köblét aratásra kötve! Természetesen a bizományos perel az ily vételek $^{9}/_{10}$-edénél két aratásig. A principalis soha se látja azt a búzát, ő régen hetedhét országon tuljár.

S a többi, a melyik nem ered szélnek, a melyiknek van nagy tőkéje és itt lakik azért, mert ide kötik családi, vagyoni kapcso-

latjai: nem ismeri az ennek a társadalomnak vagyontörlejtő rétegeit mélyében — ugy, hogy az itt való vagyoni és személyi hitel teljes terjedelmét elfoglalná s forgalommá esztené — méltó hitel — értéke szerint. Mert röviden mondva — annak a kereskedő osztálynak, meg a mi vagyontörlejtőinknek: helyzete, jelleme, nézetei, nevelődése, származása, egyszóval egész társadalmi valósága — különböző. — Ez nincs semmi befolyással a vásári eladásokra, hol a pénz a jószágért azonnal cserébe megy, mert ott mindenik a jószágot és pénzt nézi markában — nem a ki adja. De itt nem is veszik több hasznát a mi társadalmunk jószágszerítő osztályai annak a kereskedelemnek, mint hogy ezeknek egy fajból való, kevés tagból álló, annálfogva egyetértő, monopol kasztja: jó perczentért segít amannak *tovább adni* szerítményét. — Mert valósággal nem érdemel munkája becsületesebb nevet a továbbadásnál, mert az *értékesítés* fogalmának nemes színvonalát — azon értelemben, hogy a jószágot az érték általános színvonalára emelné — nem érdemli meg.

De a hitel utján való vagyonforgalom, mely azonnal való fizetés nélkül is értékesíti a jószágot, mikor annak legjobb ára van — s jószág nélkül is adja a pénzt a társadalom minden oldalról ismert jószág-szerítőinek — vagyoni becsületünknek megfelelő legigazabb, legolcsóbb árán, mikor annak ott legnagyobb, sokszor egész vagyoni becsület mentő, vagy a legjobb vásárlásra, vagy befektetésre segítő, sokszoros értéke van, — *a hitel útján való ezen vagyoni és pénzforgalom: kereskedő- és jószág-szerítő osztályaink között becsületes solid láb szerint nem létezik.* S ha ezek a hitelnek első tova-terjesztő közegei, hogy fogják e csekély számú ilyen solid kereskedőink is a maguk hitelbíró becsületüket a pénz forrása és a jószág-szerítők között forgatni másként, mint úgy, hogy saját tőkéiket hagyják illető üzleteikben forogni s azonfelül élvezik a vagyoni becsületükkel érdemlett olcsó pénzt a pénz forrásától s ha e társadalom jószág-szerítőinek kezébe kerül az, odakerül *nem a jószág-forgalmi hitel adta előnyül*, hanem a

vásári „adsza-nesze“-forgalom pénzbeli áraiban : azaz társadalmunk tömege az első forrástól szakadó legolcsóbb hitelt hiába érdemlené, — nem fogja élvezhetni. A ki élvezi, olyan lesz, mint a mostani élvezője, vagy valami legbensőbb ismérőse egyik-másik kereskedőnek, — a mi fecske, de nem tavasz, — vagy vagyoni vesztében alárohanó szerencsétlen, a ki azonban a központi hitelnek nagyon sokszoros és utolsó fokú társadalmi őrlőféreggé változott képviselőjétől, a forgalmi világ fattyaitól nyeri vagyoni vesztének — ez utolsó kegyelemdöfését.

Ha mindemellett bankszabadságunk volna, azaz törvény által szabályozott szabadságában állana bármely társaságnak összeállani s összerakott pénzén megfelelő értékű ércz-fedezetet szerezve — azt letenni s a megbízhatóságot, a fizetésképességet ellenőrző beváltási forgalom-folyamat szabta korlátok között arra értékjegyeket kibocsátani, ekkor az ily kereskedő osztálynak csak annyi kárát vallja a társadalom, hogy a jószágszerítő osztályok mint ilyenek a hitel hasznát nem élvezhetik. Mert más a tőke uri hitel, mely a jelzálog és lombard kölcsönökben nyilatkozik, és meg más a tisztán személyes hitel, mely nem jószágot, árút vár pénzéért, hanem törik-szakad bele az adós nyaka: pénzt a váltóért akkorra — ha bármi kárt tesz magának — egy, vagy másnemű jószága eladásával az adós. Mig ha az a kereskedelem által a szerítmények forgalmában a becsülettel párosult munka tökéletnek nyújtott legközvetlenebb, legolcsóbb, mert bizalomérdemlő hitel, akkor adja az adós a 6—7 %-os évi kamat híján kapott pénzért mint legjobb árért magát a szerítményt. S a helyett, hogy a jószág szerítője lenne rabja a kereskedelemnek, (mert amoda készpénzzel határidőre adós), a helyett a kereskedelem van utalva kényszerűlten arra, hogy úgy válaszsza meg az átvett jószágok eladásának akár helyét — tovább forgatva, akár idejét — tovább tartva, hogy nyereséget az ád neki, nem úgy mint most, hogy a megvételkor már meg van a nyeresége neki rajta. Mert nem modern rabszolgáknak ura többé, hanem szolgája a hitel forgalmi utjain is felszabadult jószágszerí-

tésnek. Ha bankszabadságunk volna, — ezt és benne nagyot — a forgalmi pénzt helyettesítő, olcsóbbító forgalmi hitel sok milliókban járó nagy hasznát s a forgalomnak ezzel való nagy gyarapultát nélkülözi társadalmunk, a miatt, hogy ilyen kereskedői osztálya van, — de más iránybeli kára belőle nincs.

Midőn azonban a bankszabadalmazási rendszer követtetik, (no nem törvénynyel, sem politikai túlsúlyú közvéleménynyel, hanem mert osztrák országban úgy van, annálfogva hogy követnének nálunk egyebet, mint a mi az orruk előtt van a mi megzápult organisationalis talentumainknak?), — e monopol bankrendszer mellett íly kereskedői osztály azt eszközli, hogy miután az a bank sem ingyen nem szórja, — sem buzáért, vagy repczéért nem adja pénzét, hanem adja hitel alakjában s bizony csak annak, a ki hitelt kér s a ki hitelt érdemel, — ezúton megszorítja a társadalmi pénzforgalomnak mennyiségét. Mert a mi közvetlen jön a társadalom jószágszerítői kezébe — egypár nagybirtokos kivételével, a ki képes lombard és escompt hitelt érvényesíteni — a többi jelzálogi hitel útján juthat ide csak, és ez ma már kevés pénzt ad a forgalom segedelmére. A többi pénzbeli, forgalmi eszközbeli szükséglete a társadalomnak — ezen mi magyar kereskedelmünk hitelbíró s hitelkérő értékével van határolva, melyet nem növel a társadalom jószágszerítő osztályait befoglaló jószág forgalmi hitel.

Hagyjuk a képtelenségek felsorolását, mik következnek abból, mikor a hitel, a pénz első forrása idegen országban van; mikor a helyheztetés egy társadalmi osztályt monopolisál azon hitelre, mikor azon osztály olyan, a milyen — önmagában — s a társadalom többi rétegeihez viszonyítva. —

Annyit egyátalán határozó szabályúl, hogy a legnagyobb képtelenség egy magántársaságnak azt mondani (mint az új bank alkuban), hogy ez ország területére több pénzét nem adja hitelbe egy bizonyos összegnél. Miért nem a

7-ik forintot oly biztosságra, mint a milyenre a 6-ikat adta? Mire itt az összeg megkötése másra, mint hogy azon ország forgalmi folyamatja fojtogattassék, hogy a hol az ember a pénzügy és politikai számtan törvényeit hinné csak, — ott a mi történelmünk legnagyobb ellensége, az osztrák ármány hurkot vessen e társadalom lehellet vételére, — pénzforgalmának mennyiségére? s ráveti nyílt szabályzatokban.

De nagyobb képtelenség ennél: kimondatni egy magántársasággal, hogy egy bizonyos összeget okvetlen köteles ezen ország hitel igényeibe fektetni be. Hátha nincs esetleg annyi hitelbiró értéke sem a keresetnek? Természetes, hogy az már egy új tatárjárás után következne csak, hogy az így kiszabott összeg se találjon teljes értékű hitelkeresetet. Mert épen a dolog természeténél fogva oly összegben van az megállapítva, hogy az összes válságeshetőségek legalsó foka szerint szabott, ez országbeli hitelbiztosság mérvének feleljen az meg. S ezzel van fojtogatva a mi társadalmunk belső forgalma úgy, hogy ezt íly óriás mértékben semmi más intézmény nem tehetné. Mert az angolok nagy társadalombölcsészének, Stuart Millnek sok helyi értékű, az angol viszonyokhoz kötött nagy elméletei között, előttünk legremekebb, mert egészen általános érvényű: a pénzről való elméletében van az kifejtve e tárgyhoz méltó tekélettel, hogy a pénz maga sem más, mint forgalmi jószág, árú, melynek becse általános, mint egy eszmei értéke az, hogy benne a jószág értéke számtalan közbenső cseréket szükségtelenné téve forog, mint egy utazik a nélkül, hogy pihenőt tartana útközben, repül mint a madár — útja közben való leszállás nélkül — egy röpületre azon tárgyhoz, jószághoz szállva le, melyben az illető forgató személy forgalmi szükséglete közvetlen kielégülését találja meg; viszonyszerű, mintegy valódi és az árban, egyenértékben jelentkező értékével pedig teljesen egyezik a nemzet-gazdaság kereset- és kínálat tanában fejtegetett jószággal, azaz forgalmi értéke, vagy is, hogy mennyit lehet érte kapni más jószágból, — teljesen a kereset és kínálat mathematikai s tán igazabb

példa-párul — az erők eredőjéről szóló számtani formáju p h í s i k a i t ö r v é n y e k alatt áll. Azaz: mennél t ö b b van kínálat alatt — s mennél e r ő s é b b kinálat alatt (például a jószág megromlik ha el nem adják, vagy az eladónak a pénzre múlaszthatatlan szüksége van, — ez a magyar vásári betegség), annál a l á b b van az érték egyátalában a kinált javaknál — s ezekhez képest az ár mindenik darabnál; viszont a kereset mennél n a g y o b b: azaz mennél t ö b b kell neki s mennél t ö b b n e k kell (ez a nagyobb versenyre bomlás) és mennél e r ő s e b b: azaz mennél mulaszthatlanabb s másutt minél kevésbé kielégíthető szükségre kell: annál nagyobb a forgalomra hozott javak értéke.

S ez így van annyira, hogy a k e r e s e t n e k mennyiségében, vagy erejében való kétszereződése: k é t s z e r e z i a keresett javak értékét, s viszont a k í n á l a t n a k mennyiségében, vagy erejében való kétszereződése: f e l é n y i r e nyomja le a kínált javak értékét. Sőt kivétel képen, de a szabály támogatásául: oly jószágoknál, melyeknek szükségleti mennyisége h a t á r o z o t t, mint a kenyérnek valónál, — ha a szükségleti mennyiségen a l u l v a n a k í n á l a t bármi kevéssel, — nem a különbség aránya szerint, de sokkal magasabban szökkenik fel a kínálati mennyiség ára; míg ha t ö b b a s z ü k s é g l e t n é l, — nem a feles mennyiség aránya szerint, hanem sokkal lejebb száll az ára, — mikor az olyan jószágra magyarul nem azt mondjuk már hogy „olcsó“, hanem hogy „b e c s t e l e n.“ Nem éri ezen „becstelenség“ azon javakat, melyeknek o l c s ó d á s a — ezzel egy arányban neveli azoknak f o g y a s z t á s á t, — így a posztó- s számtalan iparczikknél, melyeket azért nem fogyasztanak többen, mert nem nekik való olcsó. Ebből külön nagy tanúság szól a mi mezőgazdaságunknak, — hanem az mit tegyen? termeszt mennél többet, annak ő nem oka. hogy másutt is megterem — s az övé, ha van is, „b e c s t e l e n“, — szól külön ebből egy nagy tanúság: az iparfejlesztő védvám — e l l e n s é g e i n e k.—

Ez a kereset és kínálat nagy törvénye, melynek a pénz ép úgy alatta van, mint más jószág s pedig oly szabatosan, hogy az

aránytalan árhanyatlás kivétele — az ok miatt, hogy a szükségleten túl volna — nem érheti. Mert akárkinek akármire van szüksége, azt bírja a pénzben. Mert a pénz a társadalomtól kiállított bizonyságlevél arról, hogy bírtokossa annyi hányadát végezte a társadalom azon idő alatt forgalomba jött sikerű munkájának, — míg a pénz s azt pótló forgalmi hitel egyet fordúlt, — mint a hányad része azon pénzösszeg a társadalomban akkor egyet fordúló pénz- s azt pótló forgalmi hitel mennyiségének — s hogy ennélfogva adassék neki bármikor a társadalom forgalomban álló javaiból annyi hányad, mint a mely hányada az ő kezében való pénz a forgalmi használatban való pénzmennyiségnek s forgalmi hitelnek akkor, mikor ő azt jószágra váltja. Ezért, midőn a forgalomban való pénz szaporúl minden jószág drágúl, de csak látszólag, mert azon nagyobb összegű pénz épen anyi hányada a forgalomban való nagyobb pénz- és forgalmi hitel mennyiségnek, mint előbb a kevesebb volt, mert péld. a kétszeres áron bármiből épen annyi értékhányadot lehet váltani kétszeres pénzbőségben, mint felényi áron felényi pénzbőségben, illetőleg szükségben. Megfordítva, midőn a pénz sokasága csekkenik: azon csekkenés arányában olcsódik minden jószág — olcsódik látszólag, de értéke ugyanaz, mert az az olcsó ár az akkor forgalomban való csekkent mennyiségü pénznek épen anynyi hányada, mint az előbbi nagyobb ár volt (— eltekintve természetesen az árkülönbözet egyéb tényezőinek közbehatásától, mely pénzbőség és pénzszükség mellett ugyanaz, s fejtvénye különvaló.)

Míly megakadályozhatlan veszedelmes hullámzatját, örökös ráztatását idézi ez elő a forgalomnak s vele a törlejtő munkának oly társadalmakban is, hol a jegybank, a pénz és hitel forrása a társadalom saját öliben s kezében van — csupán az álló tőke — befektetés egy-egy nagyobb lendültével vagy a bizalom önkéntelen, sokszor lélektani okokból való csekkenése — stb. miatt, a mik felett nem úr a közintézkedés, — azt a nagy ángol

társadalom válságjainak történelme mutatja legnagyobb tanúságokat táró mélységgel.

De mik e világnak világoló igazságoknak, embert, vagyont, munkát, vagyoni — szellemi gyarapulást, mívelődést, jogbátorságot, erkölcsöt, nemzeti jövendőt — egy népben lakozó Istenséget magát tapotó következései itt e mi társadalmnnkban, hol a pénz forrása idegen országban, idegen nép kezében van: hogy ismerhetné az a legjobb akarat mellett is ez országnak pénzforgalmi igényeit, hitelbíró egyéneit, hitelértékét, hogy tudja az megállapítani, hogy mi összeget határozzon el ide való befektetésre; —

hol a pénz forrása történelmünk óta rajtunk rágódó s ez egész új időnk folyamán át sajtójának, közvéleményének minden utolsó szavában ránk szitkozódó legnagyobb ellenségeinknek van kezében: — mit várhasson azoktól egyebet ez a társadalom, mikor legnagyobb ellenségeinek keze van torkán, — a társadalom lehellet vételét a pénzforgalmat fojtogatva benne, — mit várhasson többet annál az évenkénti nehány milliónál, mely e társadalom évenkénti munka sikerének: 300 napi törlejtményei összegének $^1/_{30}$-ad részét nem fedezi?

Szóljanak a számok! 50—60 millió frt nyomorú hiteladomány az új bank-egyezség szerint egy évre annak a társadalomnak, melyben 15 millió embernek $^1/_3$-ad munkaképes része 5 millió ember naponként 1 frt értékű munkával 300 nap alatt 1500 millió frt árú jószágot képes törlejteni a legalsóbb számítás szerint, ha maga fejlődhetik minden idegen ártalom, ármányok nélkül. De ne nézzük a lehetőt, nézzük a valóságot: 236 millió forint álladalmunk egy évi készpénz szükséglete s ahoz 50—60 millió frt a társadalomnak, hogy fizesse ki belőle azt az összeget. A mi hiányzik, azért vigyünk nyers anyagot, búzát Bécs ország begyibe. Hátha több van az elégnél, mikor Stuárt Mill bölcsességébe merevült szemmel azt látjuk, hogyan válik átokká mirajtunk az Istennek világáldó jósága is, mikor ha megterem is valamink, de épen a miatt becstelen, hát akkor mit tegyünk? Hát mikor

az Isten egy-egy megérdemlett szigorú tekintetét veti hazánk földére, mitől minden szál növény olyan lesz, mint egy-egy megőrült ember — korhadt szárával, aszálytól, fagytól, vagy a buta egyforma termesztés miatt beütött növényragályoktól elsilányult levélrongyaival leng a szikkasz szélben, de fejében mag nincs, — olyan mint egy önkéntelen, tudatlan, nyomorú hazugság, — hát még akkor mit tegyünk? Mert az emberkéz munkájától függő jószág törlejtésünk: iparunk, mely a nyerstermesztés anyagának értékét tizszerezni, százszorozni képes: — semmi sincs.

Pedig a Gondviselő csak a munka szerűletének, önmagát gyarapító, magában bevégzett társadalom-szernek viseli gondját. Adott az újon törött földnek 5—10 évre való pazar magtermő erőt, míg az ember rajta megalkotja munkaszerűletét. Azontúl irgalmas még. — Ád egyszer-egyszer még sokszoros ugarban hagyás után gazdag szem termést is, — de mindig több ugart kiván. Irgalmaz, de büntetve. — S azt mi nem bírjuk, kell a pénz. — Különben öntheted abba a trágyát árva nép, nem az válik maggá, azt mondja a természet tudománya. Az csak felolvasztja a föld többi alkotó elemét, a mi le van kötve, de legjobb esetben alig érűlközik a termő talaj $^1/_{10}$-ed részével. mert ki trágyáz úgy, hogy földjén összeverten oly vastag legyen a minden anyagot magukban foglaló összes műtrágyákból kevert réteg. mint a milyen mélyen szánt? Jobban oldja azt az egész más tápanyagokból szerűlő növények termesztése s azok megannyi fajú rohadványainak oda vissza öntése. De azokat meg ki termeszti itt azon sokfajta változatosságban, mint a hogy a föld, a természet törvénye követeli, mikor az itt nem dolgozódik fel, mert a milliom anyagot emésztő ipar innen ki van tarúlva teljesen, vagy ki bízza vele magát e „magyar kereskedelem“re, hogy a mint fölmutatja neki egy-egy kis marokkal egy-egy gazda: — lenevesse vele, mert külföldre innen azt nem is keresik, annyit nem is vihet, — mert a sokfajú s annálfogva elaprózódott termesztést a belső ipar gazdagíthatja bujává fel?

Pedig a tagosítások, új földtörések kora, — mikor a csizma orrával megtúrt porba ha egy szem buzát tettünk, adott 10—20 szemet — az lejárt, hacsak a Fekete tenger meginl el nem megy medréből — de az égbe ám — s földjét nekünk nem adják commassálni, szántani, búzával vetni, (meg hívatalokkal berakni, —) de különben ez a föld úgy néz reánk mint a megcsalt törvény, — ád sírt, de a zsarolásra menedékhelyet nem tovább. Hát miből szerezzük mi be ezen a földön azt az erőt, mely azon 60 milliónak egyévi forgatásával: csak az állam szükségleteire adható 236 milliomot teremtsen? 212 millió rendes bevételt követel az utolsó költségvetéssel az álladalom. A többi szükséglete rendkívüli vagy rendetlen módon fedeztetik. — Legyen az 10%-a a jövedelemnek: 2120 millió frt jövedelmet kellene akkor teremteni e társadalomnak azzal az 50 — legfeljebb 60 millióval. Óriás hatalom egy társadalom, nagyot képes végrehajtani munkaerejével, azt akkor sejti az ember, midőn Stuart Mill nagy művében végig figyeli azt, hogy miért képes egy ország a háború legnagyobb pusztításait 4—5 év alatt teljesen kipótolni, a mint ezt Franczia-ország példája mutatta utóljára. — De csak ott, a hol magában bevégzett munka-szere van a társadalomnak. Mert az ilyen mindenében szélylyel commassált, kitarult társadalom, melynek mindenét elgavallérkodták politikusai — azzal az újon fajzott fattyú — magyar gavallérsággal: — pazarolni másnak a ránk bízott vagyonából, — olyan ez ahoz a másikhoz képest, mint az orvosi bonctermek asztalán szétvagdalt holttest darabok az élő emberhez. Hát miben fordítsa úgy meg a forgalomban való pénzmennyiséget ez a társadalom, melynek földje s ipari munkája — az Ausztriával leélt vámközösség miatt ki van tarúlva teljesen, — hogy csak adóját megtudja fizetni belőle?

Valjon elélvezhető tisztajövedelméül marad-é valami általán? — Nagy és irtózatos kérdés, melyhez egyedül méltó nagy és irtózatos felelet: az adóba elárvezett s legutobb az adók erejéig kegyes hivatalos végrehajtás terhével, magán pénzintézeteknél elzálogosított magántulajdonu ingatlanok. Régen zsarno-

kaink zálogba adták a szepesi stb. városok jövedelmeit. Hát azok odafizették adójukat. Most magát az ingatlan vagyon magántulajdonú tőke értékét adja zálogba: a jövendő ivadék tenyésztő fészkét tüzeli, táplálatját falja — akármelyik vármegyében díszeskedik — az alkotmányos ministerium, — nem a trón és haza egyetlen utolsó mentségéül, — mert azért adjuk mi mindenünket — elég bizonysága egy történelem, — hanem azért mert „korterseink voltak nekünk nehány nagy lélek kivételével", mert az a „vészvigyázó örök éberség" ős hagyománya elaludt nemzetünkben s nemzetünknek országgyűlésünk ékére rakott vezéreiben, mert elszakadtak azok most már teljesen népszellemünk irányzó erőitől, mert nincs a mi embereink lelkében intézményszerítő erő, csak az idegenség előtt való megállott elméjű, vakult hódolás, azért nem tudja gondját viselni e társadalomnak.

Ha visszaszállhat még egyszer a szem ahoz a nagy „álomvár"-hoz: ha megállaptatnék a magyar védvám, — a mint az ez által meghatárolt egységes önálló forgalom meglendülne egyéb nemű versenyszerítő intézményeknek is közrehattával, melyeket meg fog teremteni magának az Idő, a mely szükségeli: az önálló magyar nemzeti pénváltószék annak az önálló létre szerülő társadalomnak lélekző tüdeje volna, mely a jószágforgalmat kerengtében örökké ujítva — épen a kezdetben öntené belé legnagyobb élesztő hatalmát s azontúl meg a forgalomnak oly létföltétele volna, hogy lehet mondani, miszerint az önálló magyar nemzeti pénzváltószék nélkül az osztrák nemzeti bank a magyar védvámmal határolt forgalmunkat az örökös válságokkal végre teljesen megfojtaná. A magyar védvámnak létfeltétele a magyar nemzeti pénzváltószék, mint az emberi test szerének a tüdő, a lehelletvétel teljes szabadsága. Megállaptatása sokkal nagyobb óvatosságot igényelne, mint a védvám, melynek nehézsége nincs a fokozatosság szerint. Aszerint nincs ennek sem. Csak ember kell hozzá, értelmi és erkölcsi teljes erővel. A magyar társadalom alvó erői, melyek nem csupán

azon egy-két száz emberünk nagy vagyonához fohászkodó, áhitatoskodó szemmel találhatók fel, hanem az idő, a tett ideje s ez időnek méltó emberei előtörlejtenék azt egy jó részében innen a milliomokat számláló alsóbb rétegekből is, — ez alvó erkölcsi és anyagi egész erőtömeg (mert a társadalom nem gyár, pedig még ott is nagy anyagi értéke van az erkölcsi erőnek) a legszilárdabb hasznothajtó vállalkozási befektetésre a kellő összeget egy végerőfeszítésével képes volna még megadni. Mert hagyjuk el már a nagyolkodást. Legyen a magyar nemzeti pénzváltószék részvényeseinek törzskönyve tízakkora — a miatt hogy 100 frtos részvényekre alakúlt, mint a minő lenne 1000 frtos részvényekkel, csak legyen megállaptatva. Legyen az megszerkesztve — nem úgy mint közönségesen a részvény társaságok, hogy akkor szerűl életre, mikor az előre tervelt pénzalap mind együtt van, hanem szerítsék életre az első egypár millióval s alkossák meg szerűletét ugy, hogy folyton fogadja fel az uj részvényeseket. Szervezeti különbség nem származik belőle, mert bátran kilehet mondani, hogy a szabályzat és tisztviselői szervezet az uj részvényesre is marad a régi, — aláírásával ahoz járultnak tekintetik, azután annak idején érvényesítheti szavát és szavazatát. A kezelés módjában tesz egyszerű különbséget, mely röviden megoldható. Hogy pénzjegyeinket ellen-, vagy rokonszenv szerint becsülné a pénzvilág, az nem igaz! A pénz világát a vagyoni szilárdság irányozza, egyéb semmi. A magyar pénzváltószék szigoru nyilvántartással ellenőrzött szilárdsága épen a mai időkben hódítana magának legnagyobb elismerést akkor azonnal, a mint első igaz bizonyságát adná a magára józanult magyar nemzet becsületességének, mert biz azt ezzel s nem finanz manöverizással, pénzügyi szélkergetődzéssel kellene kezdeni s éltetni örökké, mert magyar emberek társulata abból soha ki nem is talál — ugy, hogy a siker a hiú multat elhazudhassa. Hogy most külkiadásokban, azokban

a leszegző kamatgarancziákban, államadósági járulékokban stb. mennyire van határolva az álladalom s hogy azt az első két év alatt miként fedezi, ez az átmenetnek látszólagos nehézsége, mely az álladalmi pénzügy legbensőbb, részletszerű ismeretéből oldható meg, de megoldható, mert az osztrák nemzeti bank jegyeit átmeneti időben okvetlen elkellene fogadnia az államnak, ha később azt viszonosság szerint tennék is. És nagy tényező segedelem volna az átmenetben okvetlenül a vámjövedelemben befolyó idegen pénz. Ezeket adja az állam külső adósságaiba, mi idebenn, belső forgalom: megélünk a teljes névértéke szerint fogadott magyar pénzjegyekkel, melyeknek szaporulatát a benn fejlődő ipar, munkaszerület, mely mindig többször tudja kivált e meggyorsult közlekedéssel, — fordítani a pénzt s a pénzváltó székünk üzletvitelében nyilatkozó szilárdság — folyton s hatványozva neveli azon intézkedés mellett, hogy a részvényesek folyton szaporúlhatnak és megadja neki rövid időn azon elismerést is a világ előtt, melyet a vagyoni becsület érdemel, melyet más meg nem nyert soha — csak ideig-óráig, — de addig is ennek hazudva magát, a vagyoni becsület bírja és megfogja nyerni örökké.

De az átmenet legnehezebb idői alatt is szilárdabbúl állana mind az állam, mind a társadalom, ha külső adósságainak kamatját új kölcsönnel fizetné is egészen, — mint így a hogy áll: — roskadásnak — végveszedelmének indúltan. — Mert hogy állapotaink romlottságát nem ismeri a világ, — azzal ne bolondítsanak már bennünket a strucz-politikusok. — Ott van reá a legyalázó felelet — úgy a magán emberek, mint az álladalom kölcsöneinek kamatjaiban s a valóságos értéknek a névérték összegétől való undok különbözetjeiben. — Nem bírtok Uraink életgyarapúlatot teremteni, mely a munkajövedelmet gazdaggá s azzal a pénzt olcsóvá tegye, — az éhhalálra vált társadalmi élet eszi a multat: a tőkét, eszi a jövőt: hitelbíró értékét — s a tehetetlenségtől telhető egyetlen

nyomorú kárpótlásul: törvényben tiltjátok meg az egyeseknek, hogy nem szabad nekik az általános tehetetlenség közepette a saját tehetetlenségük által nyerhető drága pénzt venni kölcsönül, — ezt is kimondják akkor, midőn bizonyos fantasta politikusok rázúdították már évek előtt a felszabadított uzsorával a pénzhajhászó kapzsiságot, a munkátlan szipolyok ezreit e szegény, fejletlen, gyönge munkáju társadalomra, — megszakítva a dolog történelmi folyamatját. — Itt a természet van. Az vissza nem tér úgy, mint a mi politikusaink, — egy lépéssel megtagadva egész folyamát, egy más lépéssel meg — előbbi lépését is. — Azért a romlás terjed. — S ha így akarjátok megakadályozni, — akkor egészítsétek ki Uraink azt a törvényt oda, hogy többet nem szabad kiütődni a test felszínére fekélyül a test belső betegségének, nem szabad leroskadni a fogyatkozott erőnek. S ha nem csak parancsolni, hanem eszközölni akarjátok az eredményt, ezt a vám és bankegységet azonban nem akarjátok bontani Ausztriától, akkor mondjátok ki az uzsoratörvenyben még azt, hogy télnek soha nem szabad következni, hanem egy második nyár következzék helyette. A mennyi sikert ettől lehet várni, annyi gyarapulatát elő lehet idézni a mi társadalmunknak Ausztriával való vám- és bankegységben, — a többi levegő-markolászat, — azokra aztán elmondhatja az álladalom, hogy „ne várjon tőle mindent a társadalom“, — a mint ezt a jelszót ujabban divatba hozta a szűkeszű kétszinűség, bizonyos tettető, nagy beszédeket harsogó, titkon zsebelő kortes-jellem. Átveszik az idő remek alkotványát: a társadalom egész munkaszerét befoglaló, gondviselő parlamentaris ministeri kormányrendszert, a cultur állam kormányszerét, bezsarolják a fentartására kellő sok milliót s midőn a társadalom gyarapíttatását kéri tőle, akkor előállanak azzal, hogy az állam a jogbátorságot köteles fentartani, előállnak a jogállam elméletével, a társadalom segítsen magán. — De Uraink ennek a kortes fajta kétszínű hazugságnak elmult az ideje. — A világ felismerte, hogy az álladalom az intézményekben milliárdokkal gazdagíthatja a társadalmat, melyben minden

egyes osztozik. Ennek megfelelő kormányzati szerént teremtette meg a parlamentaris ministeri kormányzatot, melyben a földmívelés, ipar, kereskedelem, közoktatás ott ül az álladalmi hatalom ölében az igazságszolgáltatással egyenlő, fenséges színvonalon. Azt a bizonyos haszontalan tevegető-rakosgató álladalmi babra-munkát, mely milliókba kerülő szervezettel pár száz forint érő hasznot (?) csinál, — azt hagyjátok abba. — Hanem adjatok a társadalomnak intézményszert, mely a társadalmi munka egyetemét befoglalva életre szervezi s gyarapitja. — Ez itt a vám és bank önálló szervezése. Ha ezt nem tehetitek, ne hazudjuk az életet. Társadalmunk forduló korszaket él. Eddig nem igényeltetett sok társadalmunktól s erős volt földjének pazarul zsákmányolt erőivel. Most tízannyi igényeltetik tőlünk s földünk az egy fajta magtermő erőből kivan zsákmányolva, kizsákmányolta a fantasta mult, ipari munkánk pedig csak azon kis babra mértékében sincs meg, mint a multban volt. — Ha itt az önálló munka-szert és pénzforgalmat meg nem tudjátok teremteni — az Időnek ásító Üregei, az elzüllött nyomorult kornak hiú vázai vagytok Uraink, — képviselői ennek a nemzedéknek, mely csak élősdije volt e földnek, — de ennek drága erőit önszerébe feldolgozni s önszerét e földön a míveltség, a civilisatio templomául megépíteni nem volt képes már — csak felhabzsolni s elpazarolni a múltak dőzsöléseiben — e földnek önmagától előforranó gazdag erőit. —

Ez a mi multunk. Ez a mi jelenünk. Ez a vám és bank önálló szervezése — itt e mi társadalmunkban. — Mert a mi multunk sem eszmei, sem testi törlejtményeiben, azaz sem intézményeiben, sem vagyoni beruházásaiban nem hagyott tőke értéket, hagyott egy gazdag erejű-anyagú de puszta hazaföldet. A mely nemzetnek ez nem elég örök élete megalapítására, az veszni való. De a mi felszíntt élő nemzedékünk először széttagosította ez országot, — nem a felgazdagúlt társadalom táplálatára, hanem eladni az abba gyülötten álló tejfel-erőt, maradékai örökségét — egy tál lencséért mint Ezsau, melyet a Gondviselő azért adott a földnek,

hogy az újon szerűlni kezdő társadalom gyengeségét.táplálja vele kezdetében, mint az anyai emlőből ömlő tej a gyenge gyermeket. Eladták földünk anyatejét — az önálló magyar társadalom-szerűlet elől — s azután feledve, hogy a jövendőség örökében garázdálkodnak — megépítették a csatornarendszert — vasutjainkban — a társadalom tejének ellenségeink szájába csapolására — azt hitték mindíg úgy fog ömleni — s megépítették nem is a magukéból, azt is a maradékéból: — annak terhére, — kamatbíztosításra. Most megölik a jövendőt, nem nevezik ölésnek — hanem a vám és bank 10 évre egyesítésének — mert nincs az önallóság megalkotására a kitűrésre, munkára, bátorságra való lelkierő, ezt már nem lehet hitelbe venni — s megeszi a jövendőt e kiélt jelennek tényező nemzedéke, melyet az jellemez, hogy egyesei pusztultát uzsora törvénnyel akarja védeni s azt a törvényt maga az álladalom lábbal tiporja: — uzsorás adóssággal él és annyi erkölcsi erő nincs kimondani abban a törvényben, hogy az nem kötelezi az álladalmat, mert akkor rögtön le meztelenűlne a romlás egész undoksága, hanem inkább tiporja az állam saját törvényét, szemét lesütve, hallgatva a nyilt valóság előtt.

Magyar védvám nélkül, osztrák vámegységben, a fenvázolt nagy törvények s azokkal szemben álló nyomorú körülményeink mellett — mi jövendő vár reánk a bankegységével: könynyű belátni.

Nem a bank megalapítása itt a nehézség, hanem mindennél nagyobb baj itt az, hogy odasűlyedtünk, a honnan a visszatérést tényező embereink — bocsánat a szóért: bizonyos kényelmes gondolkozású úri politikusok — lehetetlennek tartják már most is. Hátha még tovább süllyedünk, akkor tartják lehetőnek?

Miért nem beszéltek Uraink hozzánk egyenest? Mondjatok valót. Hisz micsoda harcz, a mely a mi szemünk káprázatjára folyik ott, hogy a bankkormányzó kineveztessék — ne neveztessék? Hiszen a dolgok legegyszerűbb törvényeivel ellenkezik az, hogy egy üzleti társaság, mely nem dikcziókból, hanem haszonból él, kormányzójának kineveztetésében feladja az egyéni és társulati

függetlenséget, társulatának lételveit, az önkörében való független intézkedés jogát — egy idegen országnak. Ha lényegtelen, mért nem hagyjátok útfélen; ha lényeges, hogy követelheti azt el egy álladalom országgyülése, kormánya egy idegen ország-beli magán társaságtól s hogy keresheti egy álladalom kormánya a társadalom számára a forgalomra való (!) pénzt ott, hogy mi összegben kötelezzék azt ide fordítani hitelezésre? Van-é ebben az intézmények szerét átfigyelő számítás? Adjátok oda Uraink bátran annak a társulatnak, melynek ez saját köréhez tartozik, hiszen képtelenség ez mind. Hát ezekben akarjátok megszerezni a forgalomnak legnagyobb eszközét a pénzt, e társadalomtestnek a lehelletvétel szabadságát — e „hitelabsentismus“ képtelenségével s az e miatt letöppesztett nyomorú kis összeggel, — mikor ott a nagy törvény, hogy fele mennyiségű pénzzel fele értéke van az egész társadalom amúgy is kitarult munkájának, minden forgalomra adott jószágnak s a mit vesz, veszi azon ország czikkeiből, melynek az kétannyi pénzt ér mint nekünk. Mi adunk nekik 1 forint érő jószágukért 1 forintot, a mit mi 2 forint érő jószágért kaptunk, azaz mi adjuk nekik 1 forint érő jószágukért 2 forint érő jószágunkat, — adjuk nem is millió, hanem milliárd értékek öbleit töltő tömegben, mert nem a vedvámmal megszűrt csekély vagyonforgalmi közösségben, hanem a testnek, vérnek, ereknek teljes egységébe foglalt vámegységben élünk, a melyben még azon — kettes értékben kapott pénz se marad itt, — mert issza vissza a forgalom millió kis csatornáin Ausztria társadalma — fele értékben a neki kétannyi pénzbe kerülő — azért itt is ott is csak egy összegű pénzárban számított milliárd iparczikkének árában — s csapolja ki — egy de nagy öblü csatornán — az adókba külföldre (Austriába s tovább) való kiadások (vasuti kamatbiztosítékok, államadóssági járulékok sat.) csatornáján önkénytelenül az álladalom, s az idegen lábra vett magánhitel törlesztéseiben s kamatjaiban — az egész társadalom.

Nagy itt „a pusztúlás rohamatja.“ —

De nagy előnye ez Austriának — a míg mi bírjuk. — Mert így természetes, hogy fele áron jut minden nyersanyagunkhoz a mit neki eladunk. S ennél biztosabb módja nincs annak, hogy egy országot a karomrendszerű tömérdek vasuti forgalom mellett hogyan lehet minden társadalmi erejéből kinyomorítani minél előbb.

Maga a magyar nemzeti pénzváltószék megalapitása hasznára lenne Ausztria társadalmának oly arányban, a mily arányban kiszorítaná oda vissza az osztrák nemzeti bank jegyeit, mert ott a pénzt olcsóvá, a pénzbeli fizetések terhét könnyűvé tenné. De a míly hasznát látná ennek ott a társadalom, oly aránybeli kárát vallaná maga a banktársulat, mert a pénznek a kamathajtó erőt a pénzt forgató társadalmi munka- és vagyontömeg adja. Midőn ez Magyarország területével megcsonkúlna, annyit csonkúlna az a magas kamatláb az osztr. nemzeti banknál, mely Európa hason intézeteinél páratlan.

Igy pedig a következés mi reánk az, hogy ez az álladalom és társadalom milliárdokban járó óriás tömegű idegen adósságait fizeti kétszer háromszor drágább pénzzel, mint az a mily érő volt, a mit kapott. Fizeti ha bírja s hogy valyon fogja-é bírni a pusztulásnak ily írtózatos rohamatjában, — azt kiszámíthatja könnyen a ki tényeket és törvényeket egybe bír vetni. —

„Austria társadalma ipari erejének s nemzeti bankja nyereségének — egyikben a másikat támogató fentartásával Magyarországra van utalva.“

Magyarország az elől az utalvány elől a végső kipusztúlásra van utalva.

A kérdés annyi, hogy e társadalom és e nemzet sírja felett csökkenjen-é felére az osztrák élősdi tenyészet nehány év alatt, de a 10 év előtt okvetlenül, — mert ha bírná is ez a föld a

nyersanyag törlejtést oly gazdagon, hogy az osztrák iparnak gazdagon fogyasztó közönsége legyen ez a társadalom, nem bírja ez a tőkeszegény nép, mely elíg ragódzik már ezen a földön;

vagy most csökkenjen felére s azután emelje magát életrevaló versenyképes erőre — s megnyitva kelet felé vasutjainkat, — az átviteli kereskedelemre megnyitni nekik vonalainkon az útat a velünk való versenyre keletre mindenfelé. Ott a mi versenyünket megköszönik. — Austria a munka mechanikai részével a törlejtés szaporúságával előttünk lesz. Legyen. Mi többet dolgozunk ugyanazon árért. De ott mi a mi világunkban leszünk. Ott Szerbiában az Ibar völgyében, ősrokonaink visszaveszett népszakadékának — nyelvén kívül testével, lelkével hozzánk tartozó maradékai között, — ott kazár testvéreink maradékai, Kazán tartománynak még mongol származatát is tagadó — s magát a történelem mélyeiből szóllaló büszkeséggel — a kúnok tiszta ivadékául valló népe között, ott abban a világban, melyet a történelem emlékezete óta a mi népfajunk lakott s annak ivadéksága lak jelenleg is, — ott Moldvában, Bukovínában, Bessarabiában, Kazánban, Bulgáriában, Bosniában és tovább, előbb — nagy ősrokonúnkkal a Törökkel — egy történelem tanúságaiból okúlt, magára józanúlt fajszeretettel karöltve, — ott fog a mi iparunk nemzeti, — e faj jellegét tükröző szabást ölteni maga felejtett árva magára. S onnan fog az iparnak e nemzeti jellegében visszatérni Csaba szellemhada, a mi képző művészeteinknek keleti altáji szabatja, stylusa s azzal a mi önismerő, önfajunkat szerető nemzeti önérzetünk. És a mikor visszatérünk, a testvértagadás undok bűnéért bennünket történelmünk emlékei óta ostorozó igaz Istenünkhöz: a veséinket, velőinket hasogató fájdalomban — elhagyatottságunkra felérező, felsajdúló fajszeretetnek — s a kétezer éves bűnök fenekéből szakadó bánadalomnak mélységével; — akkor visszatér a mi ősnyugodalmas boldogságunknak — onnan szakadtunktól fogva visszavágyott világa, az emberi nem legifjabb népcsaládjának — ez ide nyomult legfejlettebb ágaiban való virágzatjával megnyilatkozó világa. —

Hiszen az a föld az, melyet berakott egykor, egy évezred előtt ez a nép az önálló művészeti fejlettségig érő, bevégzett tökéletre termett, gazdag benső erőinek letarult rügyeivel, a legszebb hunmagyar viselet szerint szabott szobraival, a „kaméni, kúmáni vagy kún bábokkal“, mikből egy külön gyűjteményt őriz a szentpétervári múzeum. Az a föld az, hol az emberi nem harmadik legifjabb népcsaládja, az altáji faj ősen tenyészik. Eddig elvoltunk tőlük zárva a terület távolsága miatt. Vissza köt hozzájuk a világ korszakalkotója, történelmünk legnagyobb végválságjának felfalással fegyegető sárkánynya, a vasuti közlekedés, — mely most társadalmi, nemzeti, álladalmi lételünket gyílkolja kifelé, — vissza, ha nem engedjük körmei között szétmarczangoltatni magunkat, hanem az időnek s önmagunknak fölébrűlt erőit uraló hatalommal uraivá teszszük magunkat e világ-foglaló hatalomnak. —

Ott halott erőket támasztunk. S mint minden idegen hatás, úgy az idegen forgalom is, — először míg a hatás alaját átjárja: önmagára ébresztő, azután folytatva tovább kártékony. Ott lesz mit ébresztgetni. Itt ébren vagyunk már szemünk meredtéig. Most következik az idegen hatás kártékonyságának végválságja, mely ha vasutunk nincs, csendesen őröli, porlasztja — a meddig éri ezt a társadalmat; így e tömérdek vasuttal s a vám és bank egységével, — melyre még nincs megközelítő példája sem a történelemnek — csak következtethetünk, — így kigyilkolja e társadalmat, mely az esztendőtt háromszor három héten át végzett mezei munkán túl semmit sem tud tenni, — minden vagyoni, szellemi s erkölcsi értékéből.

Az osztráksággal való közösségnek itt van: lételünket határozó válvonala. Mert ez a válság, melyben élünk

azóta, hogy idegen központ ágazatául építettük meg vasútjainkat,

azóta, hogy idegen pénz hátára vetettük egészen álladalmi s társadalmi hitelünket és pénzforgalmunkat,

azóta, hogy törvénybe igtattuk e népnek egy történelmen át

soha el nem ismert, haláláúl rettegett rémjét, a közös ügyeket, hogy az legyen ezután élete,

ez a válság, melyben élünk azóta, — azóta a „300 esztendő óta“: — ez a válság a társadalom fejlődési irányának válsága,

ez a válság történelmi válság,

a magyar-osztrák történelmi közösség válsága, mely után történelmi fordulat következik. S 1888 az új vám- és bankegyezménynek s a magyar történelem évezredjének határesztendeje — vagy a környező társadalmakból ide szüremkezett abajdócz népségek forrongó, bűzokádó salakgödréül, — vagy Mátyás és Szécsényi életre szerűlő „álomképeinek“ honául találja ezt az őseink sebszájaival — sebei vérével csókolgatott drága földünket. —

Uraink, lelkiismeretes kormánypárt, a kikben fajunknak létele megmozzant még egy alant hallgató mély indúlatot, — s a kikben az államférfiúi becsületérzés felébreszti annak a nagy erkölcsi kötelezettségnek — egy nép multját s jövendőjét foglaló öntudatát, hogy az 1867-ki közjogi közösségbe megdöbbentő nagy lélekkel önkényt befoglalkozott álladalmi függetlenségéért — e népnek: a társadalmi önálló fejlődés ígértetett, — Uraink, — e törvénybe foglalt ígéretben való bízodalmában — e lemúlott 10 év folyamában megcsalatott szegény társadalomnak tényező Urai, — ne kövessétek el azt a gúnyt egy nemzeten, hogy oda szorítsátok e számára tett igéretet, jövendőjének ez egyetlen zálogát, hogy „önálló szabad elhatározásból“ mondassátok ki általatok szóllaló, — a 10 évi csalatás miatt való gyöngeségével: társadalmi önálló fejlődésének megsemmisítését. Erkölcs uralkodik mindenütt. — Ha remegtek az átmenet nehézségei miatt a napi veszélyektől, vagy ha képtelen-

nek tartjátok ezt a társadalmat arra, hogy önálló létre szerüljön s valóságos támasza legyen a közjogi kapcsolatok igaz rendjében a trónnak, a világmíveltségnek, a szabadságnak s tulajdon jövendőjének, — tegyetek annyit legalább, hogy ne zárjátok be előtte önkezeitekkel a jövendőt azon vám- és bankegyezménynek 10 évre elfogadásával. Hagyjatok csak két évi időt e társadalomnak, hogy felérezzen s gondolkozzon ez óriás intézmények megalapításának következményei felett. Mi a nyúgoteurópai álladalmi s társadalmi intézmények hatalmát, következményeit nem ismerjük még úgy mint nyugot népei. —

Nézzétek el igazság-ügyelő nyugodt lélekkel: nincs ez intézmények megszerkesztésének következményei felett tájékozva ez a társadalom. — Röptében írott szakadékos közlemények szóltak e nagy tárgyakról le ez ide foglalt szerény sorokig, — holott évek hosszán való tanulmányokban pártprogrammokban megállapított eszmerendszernek kellett volna e felett fejlődnie a kivitel tervének teljes részletes megvitatásával s a következmények teljes fölfejtésével.

Hadd gondolja-át azt ez a társadalom s ha van benne értelmi, erkölcsi és anyagi erő: megállaptatni ez intézményekben jövendő önálló létre szérültét, hadd gyűjtse — szedje össze azt — s ha nem lesz elég: hadd legyen bebizonyítva előttünk, hogy ti nem tettetek semmi erőszakot jövendőnkön, maga a társadalom volt már erőtelen, — türnünk kell a mi rólunk elvégeztetett.

Ti pedig Uraink, nemzetünk jövendőjéért küzdő, ellenzéki nemes férfiaink, ügyeljétek meg az olyan körülményeket, melyek czéljaitok értékét az életre fogantuknál ölik meg, ne kergessétek hegynek, völgynek, örvénylő folyamoknak — egyenest hajtva — jövendőnk mentő elveit: ügyeljétek meg, hogy az önálló magyar védvám s az önálló magyar nemzeti pénzváltószék megszerkesztése — sem kiviteli tervekben előkészítve, megállapítva nincs, sem a velök együtt megoldandó kérdések (honosítási törvény, vasúti kamatbiztositékok s álladalmi külkiadások fedezése sat.) iránt —

nem megállapodva, de tájékozva sincs — nem a közgondolkozás, — nem a tényező erők tömege, de egész egyetemét befoglalóan nincs róla megállapodva részletességgel, életre fogantó erővel egyetlen egy ember sem, mert az ármány készítette azt elő, hogy igénybe nem vétetett a felmondás Ausztria ellen s hogy most is így végsőkre halasztatott ezeknek a megoldása — midőn a megoldás véghatárideje úgy áll ellőttünk: a jövendőnek egyetlen részletes tervezetjével, a kormány javaslatával, mint egy szörnynek jövendőnkre tátott szája, mert a jövendőnek más rendszeres terve nincsen előttünk, a hová menekűljünk. Adjátok nekünk kormánypártunk és ellenzékeink nemes férfiai erőiteknek nagylelkű egyesítését azon országgyülési határozat kimondásában, hogy akár a jelenlegi állapot, akár az új egyezség két esztendőre legyen megalapítva, hogy ezen országgyülés tartamatja alatt a mi lelkiismeretes sajtónk s társadalmunk legjobb erői teljesítsék be eddiglen legnagyobb, e nép jövendőjét mentő, megváltó feladatjukat: hadd dolgozzák ki a magyar védvám és magyar nemzeti pénzváltószék önálló megszerkesztésének tervezetét minden részletig lehatoló, szigorú bírálat ellenőrzésével megállapított teljes rendszerében s akkor azután hadd mondjon egyszer ítéletet e nép közvetlenül — az új országgyülésre való választásaiban — jövendőjének előtte utolsó részletig kifejtett iránya felett — és ne legyen az az új országgyülés a parlamentarismus hazugsága, csalása: határozván a társadalom jövendője felett a társadalom tömegének irányozó hatalma nélkül, hanem legyen az a mi közigazgatási kormányzatunk minden erkölcsi erejével ellenőrizett, szabad, nyílt kifejezése e társadalom jövendőtvívó összes értelmi és erkölcsi értékének. Uraim! e kérdéseknek akkora fentartásával s a választásoknak a kormány részéről nemes erkölcscsel — e tárgyakban független, szabad nyilatkozásra hagyásával: oly szép, szabad lendületjét indítjátok meg e társadalom szellemi értékének, a mely eddiglenvaló párja nélkül fog állani a mi történelmünkben — egyedül méltó megnyilatkozásául társadalmunk szerveződésének, ezer esztendős történelmünk fordúlatjának.

Két évnél rövidebb idő az erők kifejlését szorítja meg — a siker kárára, hosszabb idő annyit árt a társadalomnak, hegy az anyagi erő fogytában lesz kigyílkolva sikerfogantó ereje. —

Most senki sem fogja tagadhatni igaz lelkiömerettel, hogy a keleti fenyegető események nem gyakoroltak nyomást az alkú elfogadására. A kinek az a czélja, hogy eltemesse jövendőnket, — az használhatja ezt fel. — Ti vezéreink s a kiknek gyermekei ezt a földet fogják lakni, a k i k n e k n i n c s m á s h a z á j u k, — Ti nektek meg kell szabadítani ez életkérdéseink felett való egyezményünket az ílyen nyomástól, mely Ausztria hűtlen, szakadár népeivel szemben e népet azért nyomja, mert hazájához és trónjához hű. — Ez oly nagy törvény követelménye, melyet a legnagyobb erkölcsi személynek, az álladalomnak ügyei intézésében eltapotni nem lehet bünhődés nélkül. A Mindenható bölcseségével van irányozva az a cselekedet, melyet az erkölcsi törvények irányoznak. Mert a hol az emberi elme téved, ott mindíg az erkölcs ős törvényeiben nyilatkozó á l t a l á n o s i g a z t ö r v é n y s z e r ű s é g, ez az egy igaz Istenség — mutatja az álladalmaknak, mint egyeseknek j ö v e n d ő j ü k b i z t o s, i g a z ú t j a i t. —

Legyen bocsánatos, hogy e nemzeti lételünket határozó nagy intézményeknek s elsanyarodott viszonyainknak — a történelem tanúságaira s a jövendő irányára ügyelő fejtegetését az östörténelmi és nyelvészeti irány-jelelő nyomok némi világítgatásával terheltem, vagy emeltem.

Mindeneknél nagyobb tanúságuk az, hogy fajunk az árja népfajokkal s legkiváltan a némettel az ellenkezőségig idegen természetű.

Az árja míveltség bölcsészeti érvényű eszméi nemcsak fogantó talajra találnak itt, hanem a mi eltemett népies nemzetiségünket, nemzeti önérzetünket, melyet historiánk csak pusztított kifelé, épen azok vásták ki : az árja népek egyéniségébe formálódott

katholikus-sággal szemben a reformatióval, a középkor rendi vasszerkezete helyett a modern szabadság fölfejlésével, az ős árja népegyéniség saját szabatú eszménye, a classicismus helyett a romanticismussal, a genr-al és népies sel, egy szóval az egyéniség művészeti felszabadúltával, a tudományokban : itt a nyelvészeti, ott a természeti tanok fejlődésével, melyek a művészeti irányeszmékkel karöltve nemzetegyéniségünk szabad felfogásának nyitják meg látkörét — s mind a művészetben mind a társadalmi tudományokban a társadalom fenékrétegeinek tanúlmányozásával, melyekben a mi fajunk fölfejlődésének hajnala tündöklik elő. Az idő nagy jelei ezek, — mert ím mintegy az idő önti a lelket mibelénk. Válságunk nagy, történelmi, azért erős, hanem az Idő ereje éleszti a mifaji erőnket, csak meg kell azt értenünk szabad, fenkölt elmejárattal s fajszerető igaz erkölcscsel.

A régi felfogás szerint eszményül fogott szervezeti formák, áthozott ágak nem fogamzottak. — Most fajunkat akarjátok beleoltani az árja fajba s ott sem népegyénbe, hanem Austria árja fajta abajdócz népeibe. Nem lehet. A keresztezésnek határa van. Minden nemzemény: — növény, vagy állat — csak önfajabeli nemzeméný-ágba foganhatik át. S hogy 10—20 összekötött ágba foganjon bele egy óltó ág, — az még akkor is lehetetlen volna, ha velök egy fajú volna. Elkallódik, elmorzsolódik népegyénisége, — lesz salak, de népegyén soha. —

A növények, gyümölcsök anyagelemei minden év fordúlatával megmozdúlnak, hogy a mi fának gyökere van : tovább rügyedzzen, ágadzzon, a minek nincs: korhadásnak indúljon; hogy a mely magban tenyész csira van: — ha szerítő erejű talajban találja magát, — fejlődésre, életre szerűljön, — ha nem: — akkor vár tovább, de azért egyet mozzan —; s a miben nincs tenyészcsíra : rothadásnak indúl. — Valyon a nemzetek történelmében az évezered fordulata nem rezdíti-é meg természetük alkotó anyag elemeit? mikor a halott ősök sírjaikban egyet

fordúlnak egy mélyebb álomra s csontjaik egyet korhadnak a végenyészetre, hogy az élő nemzedék-testben a lélek — tán a delej- vagy villanyerőnek — a rokon testeket milliárd mérföldek távolságain által is egybe foglaló — csudálatos, titkos, nagy, hatalmából: — egy mélyen sajongó, sovárgó fájdalomtúl nyilallik át — mintha sírni vágynék a vesztett csatákban elesett őseinek egetostromló, elégületlenkedő, fájdalmukban — magát az Eget kerülő, sírjaik ormán ülő, búbakomorúlt nagy lelkeivel — s a fájdalom le felé zsongtával mintha egy új és mégis ős, nagy lélek elevenültét érezné magában: halad mint a csillag — örökké új, addig még nem járt téreit járva a végtelenségnek, de örökké azon magába visszatérő kört tartva meg — és ismételve a környező idegen testek átellenében, — futtában, a melyet követett ezer év előtt. —

A csillagok élete, a növények tenyészete, az állatok párúlása körfutásban van: idő-fordúlat szerint ismétlődik. Valyon a nemzetek élete nem ugyanazt a bölcsészeti „végtelenség“ magába viszatérő körútját követi-é, melyben a „más“-sá, — meg „más“-sá lett „lét“, a tiszta valóság — végre — s örökké ismételve „önmagát találja fel“ — ?

Azt követi a csillag, melynek útját minden égi test határozza vonzásával, de azért egyhez sem csatlakozik oda öntömegével; —

azt követi a nemzet, mely a határozó nagy helyhezetek szerint szabja útját, de azért egy nemzet testéhez sem csatlakozik oda társadalmának tömegével.

Dr BALLAGI GEZA